

Христоф фон Шмід.

ЕВСТАХІЙ

Повість з перших віків християнства.

В скороченю

З німецької мови переклав
Володимир Держирука.

1915.

З друкарні „Нового Житя“
107 Грант Стріт Олифант, Па.

UKRAINIAN INSTITUTE
EDUCATIONAL CENTER

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ.

В ХРИСТІ — СПАСЕНЄ.

Сто літ по Христі, за часів римського цісаря Траяна, жив вождь Плакид, що був звісний в цілім християнському світі під іменем Евстахія. Хоч численні побіди на війнах з ворогами римської імперії давали йому нагоду до найвищих достоїнств в Римі, та однак він переніс ся по скінченю війни до своїх посілостей положених в горах, щоби середтиши віддати ся розумованням.

Він походив із старого шляхотського римського роду. Батьківський дім був окружений городами, винницями, сіножатями і дубровами. Тут почував себе Евстахій далеко краще, як в многолюднім, клекітливім Римі. Незвичайні вигоди і уживання всіх можливих роскошій світових йому не були по-нутру: він був вірний колишній староримській простоті обичаїв. Хоч богатир, та на столі його не було вибагливих страв, а по кімнатах не стояли дорогоцінні знаряди.

Їого жінка, хороша і чесна жінка, дорівнювала йому так походженем, як і особистими прикметами. Двох гарних хлопчиків завершувало вповні їх щастє.

Щоби майно його розвивало ся як слід, держав він велике число наймитів і служниць, що були його рабами, після тодішніх суспільних установ. Та він

був для них лагідним паном; шанував в них людську природу і змагав всілякими способами до сего, щоби їх зробити благородними, осолодети їх рабство і ущасливити. Протягом року заряджував для них часто гарні забави і торжества, як пр. з початками весни, в часі жнив, в осени після скінчення пільних робіт і з кінцем року. І тоді для нього були найбільше веселі хвилі в його житю. Всіх своїх невільників уважав майже за членів своєї родини і в їх گружку почував себе так щасливим, як батько серед своїх діточок. Вдоволеним зором глядів довкруги, чи декому чого не бракує і заохочував всіх щирим словом до радости. Многим своїм рабам і рабиням подарував свободу, а разом з нею давав кусень землі і будинки. Чимало жовнірів, що під ним служили у війську, одержало від нього невелику посілість земну, де вони випочивали по воєнних трудах. Багато всіляких непщасливців шукало захисту і помочи в його гостиннім домі, бо його багацтва дарували його о стільки, о скілько він їими був в силі других ущасливити.

Не дивниця отже, що всі його рabi були до нього привязані і сповняли свої обовязки більше з любови, як з приказу.

Посілости Евстахія лежали поміж двома старинними містами: Тібр і Пренесте; з одного боку були відмежені лісистими узгірямі Апенінів, де було чимало дичини. І Евстахій займав ся радо ловеџтвом, бо се занятє підходило трохи до воєнного ремесла. Нераз

два-три дні перебував в лісовій гущі, навіть ночі переводив під розлогими дубами або серед гірських підлін.

Та не тільки ради ловів виходив Евстахій до ліса і його займали зовсім інші справи, бо в його нутрі відбувалися дуже важкі переміни. Серед спокою мав він більше часу на се щоби роздумувати над значінням людського життя, над його цілю і призначенням. Ісової сутінні і глубока тиша дуброви, де йому не мінал думок навіть найближчі родини, — се було місце найбільше пригоже до такого заняття. Нераз гадали собі його товариші ловів, що він пігнав ся десь за дикою звіриною а тимчасом він сидів де-будь в тіні дерева і думав...

Велика борба між християнством а поганством щойно тоді зачинала ся і розворушала цілий тодішній світ. Погани уживали своєї сили, себ-то огня і меча, щоби вигубити християни. А християни не мали нічого більше, як спокійний ум і мудрість, віру в Бога і Спасителя, надію на будуче. Йище жите і любов до всіх людей, навіть ворогів. Багато ісповідників Христа пішли на муки і смерть. А мимо того числено християн росло чудим способом і розширяло ся не тільки по великих містах, але й по таких селах як подільських оселлях. В багатьох околицях стояли поганські святині порожні, на їх престолах не приносили

ся більше жертв, а на жертвенні звірята не було покупнів. Навіть на цісарськім дворі було чимало воєводів християн.

Евстахій бачив глупоту поганського ідолопоклонства. Він мерзив ся цею строгістю, з якою Римляни переслідували християн; неодного християнина брав він в оборону і ратував жите; він зачав вкінци, під і між його рабами є чимало християн і поводив ся прихильно зглядом них. Та він сам не був ще тоді християнином. За мало був познакомлений з християнською наукою, щоб її в цілій повноті оцінити і полюбити.

Одного дня вибрал ся він на лови в супроводі численних дворян і рабів. Ловецько товариство розбрило ся по гущавині, серед гірських дебрів. Багато дичини убито. Над вечером побачив Евстахій великанського оленя, пігнав ся за ним конем і далеко віддалив ся від товариства. Та густе, звисаюче галузє і вистаюче корінє утруднювало йому дуже погоню, а прямо-вісні стіни стрімких скель задержали його вкінци на місці. Знеможений ізсів з коня і привязав його до дерева. Місце видало ся йому дуже притягливе і відповідне до роздумування. Глубока спнява небесна проглядала рідко поміж густе листс високих топіль і густих, темно-зелених ялиць; з поблизької скелі, затіненої оливними деревами, спадав сріблистий потічок з лагідним журчанем і мостим собі шлях поміж камінс, поросле мохом. Тільки денеде нацали сенічні

лучі в лісові сутінки і кидали рожеві відтіни на кущи ярких цвітів, то на мохом криту кору деревини, то знов на сніжно-білу піну водопаду.

Евстахій сів на відломок скелі, опер голову на долоні і затопив ся в думках, що від давна його займали.

— Се дивно, — говорив сам до себе, — як гарно создав Створитель цілу вселенну. Пого безмежна могутчість і краса, що закрита перед нами, проявляється у видимім сотворію. Лискуче сонце горою і цвітка під моїми ногами, бездушна скала осьтут і неспокійна річна хвиля оттам, висока ялиця і низенький, кучерявпій мошок її пни — се голосні съвідки Його мудrosti, доброти і спли; безчисленні листочки дерев — се многі язички, що нам про се говорять. Кожде сотворіє в своїм роді совершение і тим прославляє Создателя.

За хвилину думав дальше:

— Однак чому ж чоловік є під деяким зглядом найменше совершений, хоч має гарну, пряму поставу, розум і мову? Відки се походить, що сей чоловік, що своїм розумом видумує всео, що до науки і штуки належить а однак щодо пізнання Бога є такий слабий? Що за глупота обняла многі нроди, а особливо могучих Римлян, що вони почитають і уважають за божество металі, камінє і дерево? І чому-ж ми знаємо так мало про нашого Створителя? Чому Він не дасть Себе

близше піznати? Мені видається, що якесь лихо затемнило людський розум, що він попав у таке дивоглядне замішане!

— І з людською чеснотою не є лішче. Чому ми понимаємо, що є гарне, добре і справедливе, а однак сповняємо се, що є зле і мерзене? Відки походить се розположене в чоловіці? Чому більша частина людей є так захоплена в гріхах і пристрастях, що стає саме такими, якими чоловік не повинен бути? Кілько то мерзених діл поповнили люди за час своєго істновання! Та по що заглядати до історії; заглянути тільки у своє власне нутро: мене причисляю все до найзначиміших людей, а однак як багато я сам собі можу закинути! Як часто піддавався я своїм низьким пристрастям! Як багато доброї нагоди занедбав я! Як багато моїх прославлених вчинків було звичайним пустим бажанем слави! І відки-ж наберу я успокоення і спли, щоби змагати до совершенства! Дійсно: чоловік є слабосильне соторіння, що не є в спромозі дати собі поміч. — А яка біда чоловіка на сїй землі! Серед болів і зойків родить ся він на сей світ і серед пужди і невгодин сходить із сього світа. Ціле його життя виставлене на численні неспокої, прикорости, терпіння: грозять йому безнастанио хороби. А хоч би все служило йому здоров'є і веселість, то однак як-же скоро то всьо кінчиТЬ ся (Як дуже огорчує йому згадка про смерть найсолідшу хвилю! Далеко більше щаслива є птиця на дереві: вона собі сьпіває і не знає нічого

про близьку смерть. А як-же з нами буде після смерти? Чи після смерти з чоловіка буде жменя пороху і більш нічого? Християни мені дуже подобають ся; вони мають прегарні відповіди на кожде питанє; вони спокійно живуть серед найбільших прикорстий, бо надіють ся другого житя, спокійного і вічного.

— А однак і в християнській науці с депо не зрозуміле і глупче. Вони вірять, що Син Божий зійшов з неба, щоби дати поміч людському родови і дав себе за людий пробити до хреста! Се страшне!

Дальше і дальше заглублював ся він в думках і не був в силі найти виходу.

— О, Боже — крикнув вкінци, заломав руки і витягнув їх до неба, — Ти для мене незвісне существо; Ти сотворив серце чоловіка, дав йому бажанє добра, любови; Ти певно масиш любов для Твоїх сотворінь. Поглянь на мене нерозумного і грішного і змилосерди ся наді мною! Олень не прагне без ціли жерела водного, бо загашує свою сирагу. Ти дбасш, щоби кожда потреба Твоїх сотворінь була заспокоєна. І тільки мав би чоловік відходи з порожніми руками із своєю спрагою до правди, чесноти і щастя? Дай порозуміти, куди мені повернути ся бо знудило мене поганське ідолопоклонство.

Коли він сї слова говорив сам до себе, почув в гущавині шелест. Оглянув ся і побачив на високій скелі оленя, що за ним так довго гнав ся. Евстахій зірвав ся на ноги і хтів зловити лук і стріли, — та

нечайно поміж розлогими рогами оленя заленів съвіт-ляний, лискучий хрест, окружений промінями. Рівно-часно почув він голос, що кликнув його мило по імені.

— Хто ти є? — закликав Евстахій і кинувся на вколішки.

А голос одвітив:

— Я Христос, що умер на хресті, щоб спасті тебе і всіх людей.

Евстахій сказав:

— Що хочеш, Господи, щоб я зробив і був спасений?

А голос знов промовив:

— Іди до близького місточка, до єпископа християн і там дізнаєшся, що робити.

Неначе лисаквка зникає серед темряви, так і се явище зникло; Евстахій побачив себе серед лісної темряви. Не знав навіть, чи се видінє було дійсне, чи се було тільки в уяві. Однак в його душі прояснилося. Се-ж щастє: бути переконаним, що Бог піклується людиною і не забуває на нього. Неможливо було для нього вернутися ще інші до своїх товаришів-ловців. В його серцю подив, радість, подяка і молитва. Горячо забажав побачити християнського єпископа і поговорити з ним. А що інші вже було за пізно, так остався він в лісі, на місці, що для нього було неначе небом.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ.

ХРЕЩЕНЄ.

Як тільки бліснули перші лучі раннього сонинька зпоза гущавини і поблизуких скал, сів Евстахій на свого коня і пустив ся додому. Небавом почув труби ловців; воїни шукали за ним щілу ніч; а коли прийшов ранок, а його таки не було, засмутилися, думаючи, що йому лучила ся яка страшна пригода. Тому повітали його радісними окликами і товариши під його додому.

Коли вступив до кімнати, вийшла супроти його жінка Траяна. Її лице було веселе.

— Ходи на хвилинку сюди, — промовила — маю тобі щось сказати.

Повела його до сумежної кімнати.

— Що тобі? — сказав Евстахій. — Тобі що лутило ся незвичайного. Ти така зворушена і весела; певно почую від тебе щось дуже веселого.

— Так воно є, мій мужу і пане! — одвітила вона. — Мушу тобі всю сей час росказати. Минулої ночі лежала я у ліжку і не в силі була заснути; думала я тоді про то всю, о чим ми так часто говорили зі собою. Спосіб понимання божества у нашого народу не годився від давна з моїм пересвідченем; то однак бояла ся я так сей час вирікати ся сеї віри, яку визнавав наш щікар і найвизначнійші мужі. Куди-ж мала я звернути

ся? Ах, — погадала я, — хто-ж просвітить мене в цій справі; хто поведе мене до пізнання правди? Серед таких думок я заснула. У сні побачила незнаному стать, повну божеської поваги і святості, як виступила з облаків і промовила до мене: “Ти, твій муж і твої діти будете завтра щасливі; я є сей, що веде до спасеня всіх, що мене люблять.” Сказав се і я — пробудила ся. Що мав би означати сей сон?

Евстахій закликав розрадуваний:

— Нехай буде благословений Бог христіян, одинокий правдивай Бог, що створив небо і землю! Незнаний, але його ти бачила у сні, — се Христос Господь. Він також обявив ся мені, змилосердив ся наді мною.

І Евстахій росказав їй своє видінє в лісі.

Траяна гляділа на нього і набожно вслухувала ся в його слова, зложивши руки.

— О, як гарно, — сказала вона, — годить ся мій сон з твоїм видіннем! Так, Він, Бог, що Його христіяниназивають Спасителем світа, дасть нам найбільше щастя, яке тільки світ принести може. Тому, любий мужу, буде найліпше, коли справи відтягати не будемо. Ще нипідімо до єпископа христіян і сповнимо всео, що прикаже нам Христос Спаситель устами своєго слуги.

Нехай так буде, — одвітив Евстахій, — поїдемо до нашого дому в Римі, а тоді шукати-мемо нагоди побачити ся з єпископом.

І сейчас приликав двох слуг-довірників, що були з ним на війні і так привязалися до нього, що прийшли до його двора. Один з них був Акакій, другий Антіох.

Акакій сплеснув в долоні і крикнув:

— Слава Богу, що наш пан дійшов до пізнання правди.

На се одвітив Евстахій:

— Сейчас поїдемо до міста. Виберіть зноміж ваших людей тільки таких до моєго товариства, що або вже є християнами, або вновій заслужили собі, щоби охрестити ся а в місті мусите сейчас йти до єпископа і пересвідчити його, що я ніколи не був ворогом християн; роскажіте йому рівно ж про моє видіння в лісі і попросите його, щоби визначив відповідний час, коли ми прийшли би до нього.

Сейчас зроблено всії приготовання до дороги і за короткий час їхав Евстахій, його супруга, діти і чимало слуг в напрямі до Риму.

Акакій і Антіох пішли сейчас до єпископа, що його вже довго знали з лиця; він знав рівно ж їх, як вірних християн. Вони росказали йому щілу річ. Єпископ урадував ся дуже і промовив:

— Тут, в Римі, переслідують християни дуже строго. Легко може ваш пан і його родина стягнути на себе смерть і погубу. Треба пам'яті бути лагідними, мов голуби, а второпні, мов змії. Нині, як тільки сумерк падає на землю, приїду до мешкання вашого пана.

Оба жовиїри принесли сю вістку Евстахієви. Покора епископа тронула його до глибини душі. Над вечором зібрав він свою родину і слуг в найбільшій сали своєго дому і казав засьвітти чимало съвіти. Епископ прийшов з двома діяконами. Евстахій вийшов йому на-зустріч і упав йому до ніг. Та епископ підвів його і промовив, як колись съв. Петро до Корнилія:

— Устань, я такий-же чоловік, як і ти.

Епископ вступив на салю. Очі всіх присутніх звернулися на п'ого. Се був поважний старець на імя Іоан, повний мудrosti, любови і покори. Був ще учеником Христових Апостолів, а може й учеником сего Апастола, що його ім'я носив. Повага старця викликала у всіх присутніх глубоку почесть.

Евстахій отворив перед ним піле своє серце: розказав про свої сумніви і беспокій совісти, вкінци про чудо в лісі.

— Ах, — промовив вкінци, — заблуджене, гріх і нужда держало мене у своїх обіймах; поможіть тепер мені, всечесний отче.

На се одвітив епископ:

— Так дістється ся із всіми смертними людьми. Кождий чоловік відчуває уломість своєї природи і доходить до пересвідчення, що свої браки і недомагання можна таки десь вилічити. А хто-ж буде нашим найкращим лікарем, як не Сии Божий, що прийшов на съвіт у подобі чоловіка? Він став для нас съвітлом,

спасенем і житем; Він наклонює до добра, потягає до блаженьства, дає силу зносити терпіння і не бояти ся навіть смерті, учиє про друге житє, вічне і безконечно-щасливе. Християнська релігія є іристосована дуже точно до людських потерб і впізних змагань душі чоловіка. Кождий, хто близше пізнає Христову науку, зрозуміє, що вона походить від Бога. Я знаю гарразд, — говорив єпископ дальше, звертаючися до Євстахія — що ти був милосердий для переслідуваніх христіян і що багато з них виратував від нехібної смерті. Отже ти служив Христови, хоч Його ще не зпав; а тепер зможеш пізнати, кому ти служив. Ти, як римський горожанин,уважав дотепер хрест, як знамя сорому, на якім гинули злочинці. А однак Ісус, найсвятіший і найчистіший, з чистої любові до людей переніс муки і смерть на хресті і зробив хрест сорому хрестом спасеня. Бажає тільки від нас, щоб ми наслідували Його покору, любов і лагіdnість. “В хресті твоє спасене,” — говорять тепер всі люди.

Від тоді приходив єпископ частіше до дому Євстахія; він мусів научити його і родину християнської релігії, щоби опісля охрестити. Всі в дома радувалися невимовно з тих гостей. Єпископ учив поважно, спокійно і серед незвичайної набожності. Зачинав і кінчив науку молитвою і наклонював всіх до молитви.

Вкінци прийшов день охрещеня. Багато христіян зібрало ся в хаті, як съвідки великого торжества. Се була съвята, торжественна хвиля, коли Євстахій, йо-

го жінка і діти визнавали свою віру в Христа, відрікалися всіх своїх блудів і гріхів і обіцювали жити серед съятости. Також Евстахієві слуги, що ще дотепер не були охрещені, доступили съв. Тайни. Всі вони подіставали нові імена. Також і Евстахій дістав се імя при хресті, бо дотепер властиво називався Плакид; його жінка Траяна дісталася ім'я: Теопіста; старший хлопчик Агапій, а молодший Теопіст.

Слідуючої неділі завів епископ всіх ново-охрещених на збори християнської громади. Всі радувалися, коли побачили між собою звісного римського вельможу і здоровили його ласкавими словами і сердечними поглядами. Співали похвальні пісні і дякували Все-могучому за таку ласку. Серед торжественної тиши і совокуплення відправлено Службу Божу.

Тому, що Евстахій мусів слідуючої днини виїхати до своїх посіlostий, сказав епископ:

— Жиємо в часах переслідань; кождої хвилини надіємося, що нас зловлять, убуть, кинуть диким звірятам або спалять в огни. Не можу певно знати, чи ми пще побачимося на сїй землі. Тому поручаю тебе Богу і Його ласці.

При тім всі упали на-вколішки і зачали широ, горячо молитися.

Епископ підвівся і промовив серед натхнення до Евстахія:

— Дотепер ти мав все, що люди називають найбільшим пчастсм на землі: богаство, уряд, славу, лю-

бу супругу, гарно-виховані діточки: га однак ти також досьвідчиш, як гірке се житє. Не попадай в зневіру серед житевих невгодин. “Кого Бог любить, на сего зсилає допусті.” Болї, що їх з допусту Божого неренесеш, скінчать ся тут, на землі: щасливий є чоловік, що терпеливо переноєТЬ свою недолю.

Після сього попрощав ся епископ з Евстахієм і його родиною і відійшов.

РОЗДІЛ ТРЕТИЙ.

ПОКИДАЮТЬ СВІЙ КРАЇ.

Так отже Евстахій і його жена Теопіста замешкали у своїй палаті, в горах. Почували ся зовсім іншими, иначе на-ново народилися. Щіла вселиниа довкруги немов набрала більшої припади; бо вельо, що вони тепер бачили: сонінько і крапелюхи нерістої росинки, могутче дерево і слабосилу цып'ятку і т. д. — уважали тепер за дар небесного Отця. Здавало ся їм, що дотепер мандрували вони і, блукали довкруги, аж тепер нашли свою батьківщину. Що дніми читали съв. Письмо і одушевлялися кождим словечком. Говорили тоді між собою: “Чоловік без пізнання Бога, без любови і набожності, подібний до риб на сухім березі. Всі присмости сього съвіта не с пічим в порівнанню до щастя, яке відчувасмо в пізнання Створителя.”

Та однак ~~з~~настудила і в дечім зміна. Стало ся так як ним же з Петром на Таворській горі: йому було

там добре, однак по хвилині мусів знов сходити на долину плачу, де ожидали його нові страждання. Не минули хвили болю і Евстахія і його родини.

В околици, біля Евстахієвих дібр, лютила ся страшна пошесть між худобою; не оминула вона і його обістя: коні, корови і вівці гинули так страшно, що небавом не остала ся живою ні одна штука. А однак Евстахій говорив, як колись Йов: “Бог дав, Бог взяв! Нехай Його ім'я буде благословене!”

Небавом наступили страшнійші нещастя: заразлива недуга поширила ся між людьми; на Евстахієвім дворі зачали слабувати люди. Акакій і Антіох вбігли раз перелякані до кімнати свого пана і крикнули:

— Утікайте, наш дорогий пане, з родиною як найскорше! Се пошесть!

— Пошесть! — повторила Теопіста і побіліла, мов стіна. — О, Боже, змилосерди ся наді мною! Що-ж ми тепер пічнемо? Чи лишати ся нам, чи утікати?

— Коли лишите ся тут, так всі пімрете! — сказав Антіох. — Змилосердіть ся над дітьми і утікайте.

На се сказав Евстахій:

— Дотеперуважав я все моїх слуг на рівні з моїми дітьми. Як-же можу я їх лишати в такій страшній недолі? Лишім ся, люба Теопісто! Се-ж для нас нагода до добрих діл. Прийшла година, коли-то ми маємо показати, чи ми правдиві ученики Христа. Сей, що за час віддав Свое жите, сказав чейже: “Любіть себе

взаємно, як я вас любив; по сїм кождий спізнає, що ви є мої ученики, як любов мати-мете між собою.” А що-ж се була-б за любов кидати близких серед такого нещастя? Робім отже се, люба жінко, що любов від нас вимагає, а всео проче віддаймо Богові. Він може нас і наші діти також і тут охоронити, коли сего треба. А коли нам захочеть ся утікати, то Його десниця всюди нас найде.

І вони остали. Багато слуг повтікало, тільки Акаїй, Антіох і сї, що були вже християнами, навіть не гадали про утечу.

— Не покинемо вас, — сказали, — а будемо з вами до самої смерти.

Пошесть ширила ся щораз більше; хати людські поперемінювали ся на шпиталі. А Евстахій і його супруга віддавали ся цілим серцем опіції над пещасливими; від вчасного ранку до пізнього вечера ходили вони поміж хорих, умираючих і трупів; пілкували ся, потішали займали ся похоронами. Тільки Евстахій і його родина не зазнали ще сеї страшної хоробри.

Вкінци пошесть минула. Много людей вимерло; сї знова, що подужали, були безспильні і волочили ся довкруги, мов тіни. Всї надіяли ся лішніх часів, та однак їх страждання на сїм не скінчили ся. В горах появилися товпи диких злочинців, що зачали збогачувати ся рабунками по опустілих обістях; вони напали і на посёлости Евстахія, руйнуючи і рабуючи всео по дорозі. Вони прийшли в білпій день величими гуртами, роз-

є катанілами від кровожадності, вдерлися до забудовань, повинили золото, срібло дорогу одіж, средства поживи, — попакували все на приготовані вози і зачали ніндти то все, чого не могли зі собою зібрати. Евстахієві не лишили майже нічого крім житя.

Прийшли страшні часи. Треба було запяти ся у правою коля; та тут не було ні плуга, ні робітників, ні насіння, ні худоби. Звернув ся о поміч до сусідних поміщиків, яких мастики не потерпіли так від зарази; нападів рабівників; вони, його сусіди, були перше, щирими його приятелями, товаришили йому на ловах і забавах; та коли дізнали ся, що він став поклонником Христа, перестали з ним сходити ся. Ніхто не хотів йому дати найменшої помочі, ні поради. Оправдували ся можливими викрутами і збували його з видимою неохотою.

Загадав отже Евстахій попросити о поміч самого цісаря. Мав він в Римі вірного приятеля з воєнного часу, що мав великий вплив на дворі цісарськім. Написав отже до цього, щоб він предложив його справу цісареві. Та цісар одвітив:

“Водка Плакида я все дуже високо цінив; та християнин Евстахій с для мене зовсім чужий. Дивно мені, що сей чоловік перейшов на таку віру, за яку грозить кара смерті. Він сам завинив; се погорджені им боги німстити ся за заневагу. Помочи йому не там, бо се будо-б нагородою для непослушного. Нехай

він радше покине паш край і шукає пристановища
десь в якійсь закутині. А коли знов поверне до давної
віри, то нехай надість ся новної опіки від мене.”

Коли Евстахій дізнав ся про цю відповідь, скажав до Теопіста:

— Видко, що в цій країні годі нам лишити ся;
пойдьмо до Єгипту; найдемо там при Божій помочі місце,
де в спокою зможемо служити Богу. Ще нині від’їдемо
з нашими діточками; та пождім до пори, щоби
погани не зневажали нас і не мішали у наші задумані дії.

На се одвітила Теопіста:

— Тяжко мені иодикати рідні сторони, де я перше
побачила яспе сонінько на небі і пережила перші літа
щасливої молодості. Та я готова до дороги, коли така
Божа воля.

Оба чесні жовніри, Акакій і Антіох, перелякали
ся, коли почули про се рішене.

— Всесильний Боже, — закликав Акакій, — поїдете так ось без прислуги в чужі краї? Ми такі ще
ослаблені, не можемо далеко з вами йти; лишіть ся
ще трохи тут, поки ми не подужасмо. Тоді підемо за
вами хочби на кінець сьвіта.

— О, Боже, — добавив Антіох, — та-ж се вже
тяжкий допуст, що покидаєте свої рідні інви і забу-
дованя; а до того по що-ж лишати найвірнійших своїх
слуг? Пождіть, пойдемо з вами, щоб вам влекшати

трудности подорожі. День і ніч трудити ся будемо на чужинї, щоби вам дати поміч.

На се одвігив зворушений Евстахій:

— Ви мої добрі приятелі! Дякую за вашу любов. Та однак ви не можете з нами йти. Мені вільно всюди йти, бо мене звільнено зі служби цісарської; ви-ж мусите тут остати й бути готовими на кождий поклик цісаря. Будьте здорові, нехай Господь Бог буде з вами.

Вістка про нечайний виїзд пана рознесла ся вмить по цілім домі. Всі слуги прийшли побачити останній раз свогоного любого пана і порадника. Майже всі вони були немічні і пожовклі після перебутої страшної недуги; деякі з них підпирали ся костурами, бо не могли йти о власних силах. Плакали і зойкали, а Евстахій потішав їх сердечно.

Як тільки місяць вийшов на небо і розкинув своє бліде съвітло на опустілі околиці, виїхав Евстахій з родиною з любої хати. Присутні зачали в голос заводити і хтіли бігти за ним у слід. Та Евстахій, прибитий таким жалібним прощаням, казав їм остати ся.

Як-же змінила ся отся вельможна родина! Ще одїне їх вказувало на їх шляхоцьке походжене і добробут, та по клунках, що їх вони мусіли навішати на себе, кождий міг догадати ся, що се бідні утікачі. Евстахій мав меч при боці і спису в руці, та на його плечах висів чималий клунок, повний конечно юдіжи. Теопіста була убрана, як кожда з високих римських

дам, та на руці держала кошик з їдою. Евстахій ступав поважно і вів попід рамя свою любу жену, що не була призвичасна до такого довгого ходу. А оба хлопчики, з паличками в руках, бігли весело нопереду і радувалися тим всім, що надіялися стріннути в такій нечайпій дорозі. Ішли так довгою дорогою, висадженою по обох боках високою овочевою деревиною. Недавно ще вони їздили туди каритою і гарними кониками!

Ще раз оглянула ся Теопіста до любої, рідної хати, що скоро зникала їм з очій, окружена гарними деревами і осьвічена лагідним, місячним съвітлом. Вона заплакала і закрила руками сумне лице.

— Не плач, Теопісто, — промовив сердечно Евстахій, — ми й так колись мусіли би покинути отсю нашу рідну хату. Та-ж ми тільки прочанами на сїй землиці і сталого тут місця не маємо. За се Всемогучий не пожалує нам колись гарного сталого мешкання в другім житю.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

МУРИН.

Наші подорожні йшли все мало-уживаними стежечками, поміж горп і дібровп, а уникали міськ, де було видко много людпй. Вкінци прийшли над морський беріг. Великий, кріпко-збудованый корабель, стояв на якорі; віп мав як пайскорше виїхати до Египту. Велике число робітників корабельних викочували на ко-

рабель бочки і виносили скрині. Властитель корабля богатий африканський Мурин, на якого шиї і уchoх попачіллювані були лискучі, дорогі перли, ходив пишно поміж них і давав прикази. Евстахій сказав донього:

— Чи могли-б ви перевезти до Єгипту мене і мою родину?

— Чому-б ні! — одвітив Мурин і звернув свій допитливий зір на Теопісту, — дуже радо.

— Кілько схочете за перевіз?

— Не багато се вас буде стояло, — сказав швидко властитель корабля. — Тепер шкода про се говорити; тоді порахуємо ся, коли причалимо до єгипетського берега.

Всі удали ся на корабель. Підняли якор, вітер надув вітрила і корабель поплив легко по спокійних морських філях. Діти радувалися прегарними видам; бавило їх се, що плави і дерева угікають взад перед ними, а корабель неначе стойть тихо. Тільки Теопіста була залита сльозами, коли гляділа, як любий край зникає з її очий.

Евстахій потішав її і говорив:

— Бог, що створив і море і землю не забуде за нас! Його с ціла вселенна, Він дастъ нам нову Вітчиину.

Успокоїв ся і радував ся всім тим, що можна було побачити да морю; він того всього дотепер не бачив. Ранками Глядів з жінкою і дітьми на лискуче небо

на сході і сходяче сонце, що підносилося споза водного плеса з такою яскінством, що діти бачили два сонця. Через день видко було численні острови, що неначе утікали перед кораблем із своїми темними скелями і густими, зеленими лісами. Великі морські риби плили поруч корабля на превелику втіху дітей а багато-багато мав і чайок з проймаючими крилами летіло, довкруги. Вітер віяв то лагіднійше, то сильнійше, неначе шуткував з флюями: або знов підносив на морю численні високі філії із спіненими вершками. Се був величний вид. Лагідний, спокійний вітер з червоно-золотистими хмаринками, що відбивалися в морській воді, напоював наших подорожників певискаzanoю радістю. Навіть в ночі довго-довго не клалася вони до спочинку і приглядалися місяцеві і мерехливим зірницям високо на пебі.

Подорож не могла бути приємнішою. Після кількох днів показалася сула і вони надіялися знайти тут хату і тільки землі, що вистала б ім на прожиток.

Та тут грозила їм нечайна, страшна хуртовина. Властитель корабля поглядав цілий час пожадливим зором на жінку Евстахія; її краса і видиме високе походжене вразило його незвичайно вже при першій стрічі. Вже тоді, не даючи нічого по собі пізнати, постановив він видерти її мужеви. Тому він причалив не до сеї пристани, до якої мав памір їхати, але до якогось пустого морського побережя, де нічого не було видко, як тільки скелі і піскові насипи.

Закинули якор.

— Се край, куди ви хотіли їхати,— промовив він хитро. — Тут можете впсісти, як тільки зложите належну заплату.

Евстахій глянув її одвітів здивовано:

— Се не місце, куди ти нас обіцяв завезти.

— В кождім разі я се ліпше від тебе знаю, — зареготав ся властитель корабля. — Заплати і забирайся.

І зажадав таку великанську суму, що Евстахій навіть десятої частини з неї не мав при собі. Мурин того й тільки ждав. Він удав велике обурене і крикнув:

— Що ти говориш? Не маси тілько гроша? То ти мене так підійшов? Гадав я, дивлячи ся на вашу одіж, що ви справедливі і поважні люди, а тепер бачу, що взяв на свій корабель пуженну жебрачю. Вам вільно сідати па корабель без грошей і опукати мене, та я собі не дам кривди зробити. Твоя жінка лишить ся у мене, як закладниця; а ви сейчас вийдуть з корабля. Твою жінку продам на пайдлизькому базарі, щоби вернули ся мої кошта.

Коли Теопіста почула сі слова, зблідла від переляку і обурення. Евстахій ледви повздержал свій гнів па таке нечуване обманьство і насильство. Оба хлопчики упали муринови до піг і благали з плачем, щоби він не забиррав їх нееньки. Та властитель корабля був незрушимий і крикнув до Евстахія:

— Ти і оба хлопці, забирайте ся сейчас з моєго корабля, а ти, — додав, звертаючи ся до Теоністи, — останеш тут.

Теоніста підбігла з криком роспухнуда до свого мужа, обняла його і крикнула голосно:

— О, Евстахій, я тебе не покину! Боже, помоги нам!

Евстахій добув своєго меча, заступаючи ся за жінкою і промовив:

— Не посувай твоєї безличності надто далеко, лукавий Мурине; з'умію оборонити свою жінку і діти проти тебе і твоїх посішак.

Та тут поскочили до нього корабельні служалці на знак своєго пана, зловили в кріпкі долоні і відобрали йому меч. Мурин-же відер Теоністу з рук Евстахія і вона, з похиленою головою і опущеними руками, була-б унала зімліла на долівку, коли-б не піддержали її були руки Мурппа. Хлопці думали, що їх матішка мертвa, тому зняли такий великий, голосний плач, що саме камінс від п'ого було-б розжалобилося. Та поганці не мали жадного чутя. Посішаки викинути Евстахія і його хлопчиків на суше, завернули корабель і поплили в дальшу путь.

Евстахій, праведний муж, для якого то всьо прийшло надто неожидано, стояв, мов камінний стовп неподалік березі, не чув навіть заводів своїх дітей, що вили ся з боязнь біля його ніг, вптягав до морських про-

сторів свої долоні і не спускав своєого погляду з корабля, що в блеску заходячого сонця віддаляв ся щораз даліше, поки не зник серед нічної темряви.

РОЗДІЛ ПЯТИЙ.

ДИКІ ЗЬВІРЮКИ.

Коли корабель, що на нім лишила ся Теопіста, зник у віддалі, усів Евстахій на скелі серед тяжкої журби. Тут мусів він перевести ніч. Оба хлопчики поклали ся біля нього і небавом запали в губокий сон; вони знемогли ся незвичайно ревним плачем. Однак очі тяжко-прибитого батька не могли замкнути ся. Страту всіх своїх дочасних дібр переніс він зовсім рівнодушно. Однак думка, що його Теопісту, з котрою лучини його найсьвятійші звязи, що з нею він був одною душою і одним сердцем, насильно видерли від нього; що вона, найпіжійша з жінок, находиться в руках безбожного поганища, людини без страху божого і благородності, — се розривало йому серце.

Та він зрівноважив ся, глянув до небесних зірниць, що декуди вже засвітили по небі і його тяжкий біль проявився у ревних сльозах.

— Боже, — промовив тихо, — Ти, найліпший Отче всіх людей! Що тільки від Тебе походить, все є добре. Без Твоєї волі не зрабували мені також і моєї найдорожчої Теопісти. Хоч вона в руках злочинця, та і там не останеться без Твоєї опіки. Ти будеш її хоронити. Сей донуст збільшить пе її чесноту, як тепер темна

ніч збільшає блеск зірниць. І хоч як далеко вона є від мене і наших любих дітів і хоч як довго потриває ся наша розлука, то прийде ще дінина, що пас злучить або тут, або там понад зорямп.

Запала глубока ніч. Гудів сильний вітер і від часу до часу кидав сильно морськими філями до берегів. На скелях верещали нічні галашені птиці. Здалека чути було рев диких львів а недалеко від цього великанський вуж посував ся по піску. Та Евстахій не лякав ся. В унованю на Бога пе бояв ся всіх нічних страшилищ і хоч не спав, так спів спокійно.

Вкінци розвидніло ся. Тепло сходячого сонця розбудило його діти. Вони глянули на батька і перше їх питання було: “Де мама?” Зачали знов ревно заводити. Батько, як міг, потішав їх, та як сам погадав, що його хлопчики не мають вже матери, залив ся горячими слізами.

По хвили забажали хлопчики їсти. Евстахій розглянув ся по околиці; та тут не було видко ні деревини, ні корчика. Виліз на скалу, щоб дальнє заглянути зором: довкруги пусто і безлюдно; нігде не видко людської хати або сліду управленої ниви. Невеличка річка вливала ся недалеко до моря; гадав отже Евстахій, що десь в горі ростуть дерева або живуть люди.

— Оттуди помандруємо, любі діти, — сказав, — здається ся, що недалеко буде плодовита земля! В цій стороні Єгипет; а може й там знов віднайдемо матінку.

Пішов із отже вперед, ведучи за руки обох хлопчиків, бо йти піском було незвичайно тяжко. З одного боку скелі, з другого море. Сенце підходило вище і вище, снека досягнула доволі. Пісок і скелі, здаються, горіли; годі було очий довше па них подержати. Відійти уміявали від спраги.

— Батеньку, — промовив Агапій, — заведи нас до моря і дай нам пити. Там доволі води.

— Любі діти, — одвітвів батько, — не будете могли пити сеї води, тільки збільшите собі ще спрагу.

— Ах, — закликав Теопіст, — видіти перед собою так багато води а не бути в силі напити ся.

Вкінці хлопці не могли дальнєше йти; мусів Евстахій нести на руках то одного, то другого, то вкінці обох разом. А сам був також ослаблений, ледви держався на ногах.

Коли вкінці було з-півдня і снека досягнула вершика, дійшли до кількох тіністих дерев і почули також журчання невеличкого потічка. Сба хлопці полягали сейчас на траву, а батько сів біля них і промовив:

— Як тут любо і холодно! Як добре глядіти на ці зелені трави! Яким великим добродійством є тінь для чоловіка! Ми може в житю не мали нагоди дякувати Богу за таку річ, так тепер подякуймо.

Коли діти трохи випочали і охолодилися, зачали знов нарікати на голод і спрагу. Також і Евстахієві засхло горло. Він казав хлопцям пождати, а сам підвів ся і пішов в напрямі ріки.

Що тільки зблизив ся над воду, як з очерету перед ним вилетів великий водний птах. Евстахій підійшов до сего місця і побачив між шуваром гніздо новне яєць. Вибрав їх обережно до хустини, зачерпнув описля в шолом води, напив ся сам і вернув ся до дітей. Розстелив хустину на зелений траві, поставив шолом з сувіжою водицею і промовив веселю:

— Бачите, діточкі, який обід зготувив нам Господь Бог серед сих пустарів! Без отеї поживи і води були-б ми номерли з голоду і сирати. Помолім ся, діти.

Оба хлопчики підвели ся, зложили дрібні рученята і молилися незвичайно горячо. Описля пообідали. Сирі яйця і сувіжка вода була така смачна, що всі заївняли, що ще ніколи в житю не смакувало їм так, як ось тепер.

— Тенер, діти, положіть ся до сну, а я піду глянути, куди-б нам найлекше перейти ріку і вибрати ся в паніямі Єгипту.

Він виломив спильну ломаку з дерева, пожиком обтесав її і зробив з неї налицю; вона мала станутися йому в пригоді на случай потреби. Розглядав уважно околицю. Ріка гнала швидко поміж скалами а лісом. Вода була дуже бистра і доволі глибока. Вернув небавом до своїх синів, розбудив їх і сказав:

— Ходіть, любі діти! Перенесу вас через ріку, одного по другім.

Привів їх на берег

— Ти, Агапіє, сядь собі он-там під тінистим деревом, а ти, Теопісте, ходи!

Взяв його на плечі. В одній руці держав ломаку і нею, підпираючи я, пробував глубочінь води. Вкінци вода сягала вже йому до грудей а бистрі філії туй-туй що не звалили його з ніг. Однак таки щасливо переніс сина на другий беріг. Помолив ся, утер піт з чола, випочав хвилину і каже:

— Пожди тут, сину, поки не принесу братчика.

Увійшов знов до води; та коли вже був на середині ріки, почув, як Агапій страшно крикнув: “О, батеньку, ратуй, бо дикий звір! Він мене роздере!” Евстахій глянув і побачив страшного льва, що вже був близько коло дитини. Крикнув отже голосно на звірюку і зачав вимахувати ломакою. Та лев зловів хлопця у свою страшну пащеку і поскочив швидко в гущину. Який се страшний вид був для ящасливого батька! Що мав спіл, дістав ся до берега, вискочив на пісок, зачав бігти за звірюкою, та однак все було надармо. Всюди густі корчі, колюча тернина утрудняли незвичайно погоню. Тяжко-дихаючи, серед страшних зойків, поранений колючками, — остановився.

— О, Боже, мої труди даремні! — простогнав. — Годі мені відерті моєго спина з пащеки льва! Його тепер певно роздирає дика звірюка! Хіба кістки остануться з моєго любого Агафія. О, люба дитино! Чи-ж

надіяв ся ти, що найдеш свою смерть в зубах страшного звіря.

Він глянув до неба заслезеним зором і подумав:

— Отче небесний, Твоя воля нехай буде. Нерозсліджені с пляхи Твоєго Провидія, та воїн все добре. Може був би мій любий син стрінув в житю ще страшнійшу долю...

Теопіст бачив з переляком з другого берега ріки, як лев утікав з братом до ліса і він зачав страшно заводити. А коли батька не було відко довший час зпоза густих корчів, зачав кликати батька. Евстахій вернув небавом пад ріку, та що за страшний від показав ся його очам! Великанський вовк, зманений криком хлопчини, гнав що сили до хлопця, що утікав з ве-реском здовж берега. Евстахій був безрадій. Бачив, як вовк зловив в зуби Теопіста а не був в силі поспішити на ратунок. Що печасливий батько відчував саме в цій хвилі, не дастъ ся описати. У численних воєнних небезпеках ніколи не стратив притомності і відваги, а тепер ось задрожали під ним ноги і в голові зачало шуміти. Переплив ще ріку, виліз на берег, побіг кілька кроків в напрямі, куди утік вовк, та небавом упав знесилений на землю. Непастс, одно по другім, було за велике.

Коли прийшов зпов до себе, повстав в його груди такий страшний біль, що заплакав, мов дитина.

— О, тепер остання моя надія па потіху в старших моїх літах пропала безнаслідно. Нема тепер у ме-

не батьківщини, нї приятелів, нї жінки, нї дітей. Я, неначе дерево, що з нього повідтинали всі галузі. Нікого нема, що-б мене потішив.

Мовчав довший час.

— Коли-б я так не був Тебе пізнав, мій солодкий Спасителю і не мав Твоєго приміру, як переносити в терпеливости найтяжші терпіння, то, після звичаю моїх краянів, був би або пробив ся мечем, або скочив у глубоку воду. Та Христос учиТЬ нас чого іншого: “Отче, як можна, то возьми від мене сю чашу горя, однак пехай не буде так, як я хочу, тільки так, як Ти хочеш.”

На хвилину став спокійнійшим. Та коли опісля знов станули йому перед очима два останні страшні дні, неначе чорні хмари зпоза моря, відчув тяжкі болі в душі. Зачав собі робити докори, звалювати цілу вину на себе самого. Велика недоля не дала йому спромоги розважити про всю спокійно. Він крикнув нечайно, неначе приголомшений громом:

— Чи-ж я не причиною моого нещастя? Де був мій розум, коли поручав я мою любу жінку під опіку безбожного поганина, з якого руки не міг я її дістати? О, се страшне, страшне! І що се був за розум лишати мої діти на самоті, одного на однім березі, а другого на другім? Я погубив свою легкодушністю свої діти! О, як кроваво заходить сонінько, неначе обжаловує мене і кличе голосно: На тобі кров твоїх дітей!

Небавом знов промовив спокійніше:

— Ні, я-ж не бажав ніколи нї тіпи зла для мосії родини. Се воля Божа. Милосердий Боже, моя єдине потіхо! Прости мені всьо, чим може я провинив ся у тих страшних подіях. Нехай цо Твоїй волі упорядкується всьо найкраще!

То спокій, то журба термосили серцем Евстахія. Він на-переміну то помолив ся, то плакав, то нарікав на себе. Молитва давала йому найбільше спокою. Вкіпци заспув так твердо, мов камінь. Снило ся йому, що йде густим, темним лісом; параз освітли ясні лучі лісову глушу. Малий Агапій сидів ненарушений серед трави і цвітів; він съміяв ся, а лев утікав диким переполохом. В сонічних лучах вказала ся тепер друга сторона ліса. Тут стояв Теопіст; він показував на дикого вовка, що лежав неживий на землі...

Евстахій пробудив ся, та по хвили знов запав в глубокий сон. В сні побачив знов обох своїх співів, як гарних, дорослих молодців; вони були убрані, як римські жовніри а їх шоломи були прикрашені лавровими вінцями. Знов пробудив ся, та небавом тяжкий сон зможив його. Приснила ся йому жінка; вона вела йому на зустріч обох синів...

Тиха радість сповнила його серце.

РОЗДІЛ ШЕСТИЙ.

ДОБРОСЕРДНІ СЕЛЯНИ.

Коли настав ранок і рожеві лучі позолотили хмару, море, скали і деревину, Евстахій пробудив ся. Йо-

го велике пещастс, іоля його дітій і їх любої неньки, була його першою думкою. Гарні сини мусіли уступити перед сумною дійсностю. Та він підніс очі, руки і серце своє до неба і віддав цілу свою журбу батьківському божому Прогидію. Сонце величаво піднеслося на небо і озарilo вселенну рожевим сяском.

— Вчера сказав до себе Евстахій — зайшло вночі серед хмар, а нині знов появилосься серед величи і блеску. Так; мої найдорожні, що їх нині вирвала страшна судьба, зайшли, мов се сонінько і в сім життю ледви чи їх побачу, бо між ними а мною розіслала се темна ніч; та однак прийде колись ранок, коли-то знов їх побачу у величи і блеску, як се сходяче сонце.

Евстахій звернув тепер цілу свою увагу на се, щоби можливо найскоріше дійти до сього міста надморського, де мав причалити корабель з його любою супругою. Надіяв ся, що при помочи тамошніх властій зможе її видерти з рук безбожного злочинця. Сей час отже вибрав ся в дорогу. Між морським побережем а скалистим узгірсм мусів поборювати великі труднощі в дорозі. Снека була невиносима. Кілька остриць, що їх пайшов па морськім побережу заспокоїло його голод, а обильна роса, розкинена по густих корчах, загасила вновій його спрагу. Минула так одна дипна. Та узгірс, що бігло перше оподалік від моря, зближало ся щораз більше до самого берега; хід ставав трудніший; тільки одна прогалина вела в середину гір. Пустив ся нею і опинив ся в більше ще

дикій окопиці. Нігде жадного сліду людського житла; тільки довкруги на піску знати було сиди диких звірят. Тому, що зближав ся вже вечір, виліз він на високу скелю і перепочував у якійсь яскіні, щоби таким чином охоронити ся перед дикими звірятами. Як розвідніло ся, пустив ся в дальшу дорогу. Дики окопиці ставали щораз більше дики. Саме тоді клонилося сонінько до заходу, а він ще не зінав, куди-б вийти. Трохи водиці з невеличкого жерела і трохи суниць — отсє була ціла його пожива. Він гадав, що тут мусить загинути, як нечайно побачив вузеньку утоптану стежечку поміж скелями. Ледви що уйшов нею кілька кроків, як розкинула ся перед ним широка долина. Ще трохи і — Евстахій побачив з великим вдоволенiem чимало тінистих дерев, а опісля прекрасну леваду, мережану жовтими і червоними цвітами. Поза нею розкинуло ся ціле невеличке село, із дахами своїх хат виглядало зпоміж густої зелени садочків. Долина, залита съвітлом заходячого сонця, не могла краще виглядати!

Евстахій подякував Богу, що дозволив йому побачити знов людські житла і управні піви. Небавом дійшов до самого села. Перед однією з перших хатин сидів старець, і нещаче граючи-сь на лучах заходячого сонця. Біля його піг бавилося кілька дітів, що були імовірно його внуками. Евстахій підійшов до них і сказав:

— Дідуню, чи у вашім селі міг-би я пайти для себе нічліг?

— Певно, що так, — одвітив старець. — А коли ви, дорогий чужинче, хтіли-б зробити нам велику радість, так лишайтеся у нашій хаті. Не-богаті ми, се правда: та що маємо, сим радо погостимо.

Евстахій увійшов в хату. Дід приніс хліба, овочів і вина.

— Ось тим підкріпіться, а коли моя донька верне з поля, приладить щось лішшого. Іджте, тай нехай вас Бог благословить.

По тих словах пізнав Евстахій, що се був християнин.

— Слава Богу, що я сюди зайшов; я також вірю в Христа, нашого божественнаго Спасителя.

Дідусь радувався також, що гостить у себе християнин. Він звався Клементій. Одна віра, надія і любов зближила їх обох до себе; зачали зі собою говорити так широко, ініаче зналися вже від десяткох літ.

Небавом надійла з поля дідусева донька. Коли почута оповідання про страшну недолю Евстахія, зачали ревно плакати. Старець був спокійний; він сказав до Евстахія:

— Сї спи, що їх ви мали після нещастя, пе є без значення. Ви-ж не бачили, щоби дикий звір роздирає ваших спин! А коли-б і так було, то побачите їх певно в другому життю. А подругу вашу буде Всемогучий хоронити. Є багато падій, що ви її найдете в Єгипті і

вирвete з рук безбожного злочинця. Коли-б я був молодший, то радо пішов би з вами. Та мій шурин, Кліт, що всі дороги гаразд знає і там не раз вже був, дуже радо піде з вами завтрішнього дня.

Сі слова додали Евстахієви чимало потіхи. І сон його після обильної вечері був спокійний і скріпляючий.

Слідуючого дня, дуже ранесенько, вибрав ся Евстахій з молодим селянином, Клітом, в дорогу. Приспіували ходу, що тільки могли; тільки в часій полуднепішної спеки відчивали. Коли зійшли з високих гір в долину, наняв Евстахій верблюда; щоби скорше подорож відбути. Вкінци доїхали до парморської пристани, де рядами стояли на якорах кораблі. На превелику свою радість пізнав Евстахій небавом корабель, опа на нім їхав з родиною до Єгипту. Приглядав ся йому уважно щоби не отибнути ся.

Якийсь робітник, що сидів на скрипі з товарами, кликнув до нього:

— Чого се ти так оглядаєш сей корабель із всіх боків? Чи може хотеш його купити?

Евстахієви здавало ся, що робітник з нього насьміхається; глянув отже на нього сумним поглядом. Та робітник говорив даліше:

— Я не жартую! Корабель сей є на продаж; його властитель, богатий мурип, згинув.

Евстахій здивував ся незвичайно і зачав випитувати ся про подробиці.

— Вір мені, — говорив робітник, — що так е. а не інакше. Щойно тому кілька днів причалив сей корабель до берега; та його богатий властитель пе був так щасливий, щоби живий вийшов на сушу. Я сам був при тім, як його трупа виносили з корабля. Він мусів умерти наглою смертю.

— Се мене незвичайно дивує! — крикнув Евстахій. — Та скажи, будь ласкав, де поділа ся біла жінка, що приїхала тим самим кораблем?

— Біла жінка? — повторив робітник. — Жадна жінка не приїхала тим кораблем.

— На сїм кораблі мусіла паходити ся жінка, — заговорив Евстахій горячо. — О, скажи, дорогий чоловіче, де я можу її знайти. Сповіши через се велике діло любові близького для мене, її мужа.

Та однак робітник стояв таки при своїм, що не бачив жадної жінки.

Кількох купців, що саме переходило поперед них, пристануло, надслухуючи.

— Дійсну правду говорить сей чоловік, — сказав один з них. — Я очікував на свої товари, що мали надійти отсім кораблем. Був я тоді біля корабля, як він причалював до берега і остав ся аж до сї хвили, поки його не випорожнили. Та упевняю вас, що на кораблі не було рішучо пїї одної жінки. Нікого там не було крім робітників і трупа властителя.

Евстахій росказав куццям цілу історію свого нещастя і просив їх, щоб вони помогли поговорити з корабельцями слугами. На се одвітили куці:

— Дуже тяжко найти тепер хоч би одного з них, бо сейчас по смерті своєго пана паняли ся вони до служби на іншім кораблі; гадаємо, що вони можливо вже десь на широкім морю. Та однак станемо тобі до помочі і будемо роспитувати.

Відійшли і за якийсь час вернули назад:

— На твоє нещастя — сказали — стрінці ми ще кількох з них; та вони не хотять про се говорити, чи на кораблі була жінка, чи ні.

На бажане Евстахія покликали двох з тих моряків перед суд. Вони перелякали ся незвичайно, як увійшли до судової салії, тимбільше, коли побачили сего, якого насильно викинули оноді з корабля на суши. Но неволи мусіли признати ся, що Евстахій з жінкою і двома синами находив ся на кораблі і що коли він не міг муринови заплатити бажаної суми, тає мурин казав його і синів викинути на беріг а його жінку задержав на кораблі, як свою рабиню. Потвердили дальше, що мурин мав дуже великий потяг до сеї жінки і що вона остро противила ся його пристрасним пожаданням. Одного разу зловив він меча і в лютості пробив її на-скрізь а її трупа кинув до моря. А небавом опісля так зажалував за нею, що нукло йому з болю серце. З початку не хотіли вони того

всього викривати, та тут, в суді, рішили виявити всю по-правді.

Коли вони се своє зізнання заприягнули, суд пустив їх на волю.

Годі висловити цього людською мовою, що діялося в душі Евстахія, коли почув такі страшні вісти. Ошоломлений вийшов із судової салі і зачав ходити попад море гет і назад. Вкінци задержав ся, піdnіс свої заслезені очі до неба і сказав:

— Твоїй съятій волї, Всесильний Боже, піддаюся в покорі. Ліпше, що Ти покликав її до себе, як коли-б мала вона серед сорому коротати свій вік. О, моя люба Теопісто, так отже не побачу я вже більше у съвіті твоєго милого лиця!

Молодий селянський молодець, Кліт, що ходив всюди з Евстахієм, завів верблюда до найближшої гостинниці, нагодував його і напоїв. Коли почув, що молоду жінку замордували і кинули в море, то остав пів з переляку. По хвили зачав сейчас простими а ісприми словами потешати пробитого Евстахія, лагодячи його страшний біль згадками про будуче жите.

РОЗДІЛ СЕМИЙ.

ЗАРІБНИК.

Евстахій і Кліт ходили довший вже час серед губокої мовчанки гет і назад гонад моє. Вкінци промовив Кліт:

— Рже заїзда ніч. Я казав зготовити в гостинниці для нас обох нічній і вечеря. Нідете зі мною?

Хоч Евстахій пішев за ним, так не міг айї їсти, айї спати. До пізної ночі говорили оба про страшну вість. Вкінці промовив Кліт:

— Гут, в Ігнатії, нема для вас чого ждати, що задумасте зробити зі собою?

— Про се я ще й не думав, — отвітив Евстахій.

— Не лишаєш ся для мене нічого більше, як ринути собі якийсь затишний куточок і там плакати і умерти, коли Господь Бог інакше не зарядить.

— Коли так, то ходіть до мене. Всьо, що маю в хаті с до вашої розпорядимости. Мій батько а й жінка будуть незвичайно радувати ся, коли вернете разом зі мною.

— Гаразд; та не хочу їсти вашого хліба даром і не хочу бути тягарем для нікого. Стану отже вам до помочи в полі і на обістю. Рука моя, як була колись сильна до меча, так тепер зможе легко поводити плугом.

— Добре, добре, побачимо, — сказав на се молодий селянин. Тільки ходіть зі мною.

Слідуючого ранняго ранку оба по верблюда і чобаком заїхали щасливо до села, де їх радісно привітав старець і ціла родина. З початку не хтів він згодити ся на се, щоб Евстахій працював у полі, як звичайний робітник, та коли Евстахій таки памагав ся стояти при своїм рішеню, згодив ся. А одяо цікаве

44
услівс поставив Евстахій: За обістем селянина був невеличкий горбок, де стояло богато пальмових дерев.

— Оттам, — сказав він і вказав на горбок рукою, — між тими деревами бажаю построїти собі хатину, де по моїй щоденній праці хочу молити ся і передумувати над своїм житем.

Добрі селяни обіцяли сповнити його бажане. Сей-час слідуючого ранка почали роботу. За якийсь час стояла хатина готова, покрита соломою, на звичайних дерев'яних підвалах. Стіни з простих дубових пнів; невигладжених і покритих мохом. Та мимо того вона виглядала дуже гарно і чисто. В хатині було дві невеличкі кімнатки: одна до мешкання, друга до спання.

В цій убогій хатині замешкав сей, що колись жив в найпіщніших палатах. До праці коло поля забрав ся дуже ревно; небавом його пива була як найкраще броблене. Впрочім в історії римського народу пераз таке лучало ся, що на час небеспеки державної покидає рільник свій ілут а ловив за меч, а після скінчених боїв вертав пазад до тихого рільничого життя. Житє серед великоміської пишиности і блеску зачинало тоді нудити багато з пайвицої римської шляхти.

У вільних від полевих занять хвилях, заходив ся Евстахій коло упорядкованя невеличкого огородця перед своєю хатиною. Він засадив там виноградну лозу, фігове дерево, всіляку ярину, між ней велики мельони. В полуслпе обідав звичайно із своїми добрыми селянами; найзвичайніше се було на полю: клав ся

тоді з ними де-будь на мураві під тіністим деревом, із з ними з одної миски і був незвичайно вдоволений. Вечерами приладжував собі вечерю сам: сідав тоді біля невеличкої ватри, що палила ся в куті одної кімнати, клав на огонь горицік з яриною, а сам вчитував ся в Святе Письмо, Діяння Апостольські або Псалтир. Цієля малої вечері сідав на деревяну лавку під шальмовим високим деревом. Побожний старець, молодий селянин і його жінка приходили тоді до нього; сідали при нім і в часі, коли сонінько ясне западало за гору а на небо вибігали мерехтливі зірки ї одна по другій, говорили разом про Ісуса Христа, про спасене душі і про інші правди віри. Євстахій розказував тоді звичайно про історію свого житя, про свої колишні непотрібні воєнні походи, про своє чудесне павернене і про свою недолю. Присутні додумували ся отже, що він колись мусів бути богатим вельможою і що мусів займати високе становище у війську; та їм навіть ніколи на думку не впало, що перед ними стоїть славний римський полководець Плакид. Вони знали його тільки під іменем Євстахій.

Мешканці села були ще майже всії поганами. Та Євстахій відносив ся до всіх без ріжниці як найпріхильнійше і при кождій нагоді робив їм всякі прислуги. Його високе образоване, чесності і бодрість пристосували його до поради, помочі і доброго приміру. Між іншим, набігали на тамшині селянські поля великанські і п'ебеснечні дики; також і вовки підбирали ся

до загород і поривали вівці. Від тих галапасних звірюк не мали селяни способу оборонити ся. Тоді Евстахій зачав стороожити селянські ниви і цілими неразочками ходив по всім усюдам, відганяючи або убиваючи дикого звіря. Як вправний ловець научив він селян ловецької штуки, показав, як робити оруже і бороти ся з дикими звірятами. Він все провадив на ловах.

Селяни мали велике довіре до відважного чужинця. Шляхотність душі, що ясніла з кожного його слова і вчинку, притягала до себе мешканців і підбивала собі всі сердця. Коли після покінчення щоденних робіт сидів він під тінистими деревами біля своєї хатини, приходили до нього мушки, жінки і діти і уважно слухали кожного його словечка. Найрадше говорив він тоді про спокій душевний і щосливість правдивого християнина. А що його слова були говорені щиро, без обиняків, то заходили все глибоко в сердця присутніх. Щораз то більше повертало ся до християнської віри. Один християнський съященик, що йшов случайно через село, охрестив їх і хатина Евстахія служила тоді за капличку. А коли съященик сей вернувся по кількох літах, то мусів на дворі, здовж тінистих дерев, говорити до людей свою nauку, бо в невеличкій хатині люди не могли помістити ся.

А Евстахій почував у груди превелику радість, що всі мешканці села навернули ся до християнської віри.

РОЗДІЛ ОСЬМИЙ.

ДВА ВОЇНИ.

В спокійній долині прожив Евстахій серед влю-
волепя і спокою з навершеними селянами північ пять-
нацять літ. Про се, що діяло ся у широкім сьвіті знати
він або дуже мало, або зовсім нічого. Раз вечером,
коли тіпп високих гір простягнулися далеко по долині
а він вертав саме з поля з плугом і волами, побачив
він у невідомому віддаленю двох жовнірів, що пря-
мували до села. Їх лискучі шоломи, які списи і чер-
воне одіїс можна було вже замітити здалека. Евстахій,
як босинк і колишній вождь, урадував ся тим видом і
остановив ся. Оба воїни поспішили до його і він, на
свое превелике здивоване, пізнав в них своїх колишніх
вірних слуг, Акакія і Антіоха. Та воин його не
пізпали, бо його лице було опалене від сонця а подерта,
убога одіж селянська зміняла його до пепізіанія.
Їм павіть через голову не перейшло, що сей нуждар
— се колишній їх пан і полководець.

Евстахій подав їм руку і закликав радісно:

— Витаю вас, мої приятелі. Що-ж бо такого при-
вело вас сюди, до цього краю, що від многих літ не
бачив лискучої римської збрюї?

Акакій одвітив:

— Дякуємо тобі, любий ратаю. Мусимо знати, що
на приказ цісаря мусимо відшукати славного вожда
Плакида в широкім сьвіті. Та однак, на превеликий

наш жаль, дотепер наші труди не увічали ся успіхами.

Евстахій замітив, що вони його не пізнали і тому не хотів сейчас дати ся пізнати. Вперед хтів дізвнати ся, чи вони остали його вірними слугами. Й дотепер тай чому-то цісар за ним шукає. Сказав отже спокійно:

— Ви найдете небавом Плакида і невно. Ще перед заходом сонця його побачите. Та ви дуже утомлені, останете у мене на-ніч. Дуже мило мені буде вас погостити.

Жовніри не дали собі сього два рази говорити і пішли за ним до села.

— Ідіть до отсї хатини, — сказав Евстахій, показуючи налицю, — а я сейчас прийду. Мушу вперед напоїти утомлені звірятам.

— До сїї нужденної кімнати? — сказав здивовано Акакій. — Так ви не є властителем отсїх гарних господарських забудовань?

— Ні, — одвітів Евстахій, — я тільки робітник. Та ручу вам, що з гостини будете вновиї вдоводені.

— Побачимо, — додав Акакій, покивуючи головою і пішов з Антіохом в напрямі бідненької хатини.

А тамчасом Евстахій завів воли до стайнї, пакідав їм нахучого сїна і промовив до своєго приятеля-селянина:

— Стрінув я двох бодрих жовнірів і запросив їх до себе на-ніч. Здало-б ся дати їм гарну вечерю і тро-

хі впна. Чи не помогли-б ви мені в цій потребі? Я відроблю се подвійною працею.

— Нема що довго про се говорити. — одвітив ласкаво селянин. — Наш християнський обовязок, по-гостити подорожникам. Можете собі брати у нас, що вам тільки треба.

Коли Евстахій прийшов під свою хату з збанком вина і хлібом, побачив, що його гості вже вигідно розгостилися: зняли з себе поломи і мечі а списи поставили в куті. Евстахій негостив їх вином і промовив:

— Покрійте ся тимчасом отсім, поки не прилашту вечері.

Акакій сейчас зачав пити і сказав:

— Сказати правду, я таки не надіяв ся знайти в цій хаті такого доброго чоловіка.

Оба жовніри стали від вина веселіші і почали говорити про свого колишнього вожда, Плачіта.

— Се такий чоловік, — говорив Акакій. — що ми його цінно найбільше із всіх людей. Ми йому служили вірно. Коли-б ви знали, як під його приказами весело бути серед борбі, як його лице стяє і заналює відвагу в грудях жовнірів, як він доходить до побіди і як лагідно обходить ся з покореними; який він добрий жовнір і приятель і муж і батько. Ви, добрий ратаю, не розумісте того всього. Щоб ви були його побачили в його добрах, який він був добрий і ласкавий, який трудолюбивий і пильний! Нігде не було кращих коров і більше плодовитих пив. А яких він мав слуг! Вірте або

нї, ми жили з тим чоловіком під одним дахом і уважали се за своє найбільше щастя, що служили у нього. Хоч ми були тільки простими жовнірами, та він поводився з нами, як батько з дітьми, як брат з братом. Ми плакемо, як згадаємо про її колишні часи. Наше серце горить від великого бажання: ще раз його в житю побачити. Його чоловіка від нього нема, здасться, на цілій землі.

— Тільки не перехвалуйте його так дуже, приятелю, — промовив Еветахій, усміхаючись. Гадаю, що він від мене не лішившій ні на волосочек.

— Ші на волосочек не лішившій від вас? — крикнув горячо Акакій. — Як бачу, то ви не маєте про себе лихого інтересу відчепя. Можливо, що ви добрий і побожний чоловік, та таки не можете йти в порівнянні з нашим славним полководцем, Плакидом. А коли ви таки зовсім поважно говорите такі слова, так хто зна, що треба думати про вас...

Тут перебив Акакієви Антіох і говорив даліше:

— Також і його жінка була вповні гідна свого мужа. А двос діточок — двох хороших хлопчиків, повних огню і життя! Один з них, з густими, темними кучерями, був подібний до батька; другий, з ясним волосом, до матери. Щоб я побачив ще обох хлопчиків! Вони невпів повзростали на сильних жовнірів!

На Еветахія зробила дуже сильне враження любов і вірність його слуг. А коли вони згадали про його подругу тай діточок, то сльози зачали мимохіть

паливати до спій. Він піде в ся, глянув крізь вікно і промовив дрігучим голосом:

— В часі нашої розмови зроблю ся твою темною. Ніду, принесу сыріло і глину, чи вже готова вечера.

В дійсності ж мусів він вийти із хати, щоб виплакати ся до-волі на самоті.

Коли він вийшов з хати, сказав Антіох:

— Чи ти, брате, замітив що? Мені щось здається, що сей селянин надто щось подобає на нашого пана. Чим довше я йому приглядав ся, тим більшу находив подібність. Голос і вимова цього чоловіка григадус мені Плакида. Коли він прийде, придиви ся йому уважійше, а післянні, чи він з тим, кого ми шукаємо.

На се сказав Акасій:

— Шо тобі прийшло до голови? Чи ти збогово-лів? Чи ж се можливо, щоб іншій славний чоловік служив за робітника? Як могла би ся рука, що держала колись булаву потководня, держати тепер батіг, поступаючи за волами? Се мусить кожий призвати, що поведене і спосіб говореня цього чоловіка має геть в собі благородного і деяку подібність з Плакитом: та мені здається ся, що панне горяче бажає віднайти іншого любого пана і добре вино розгорячило нам доволі голову. Та однак я маю певний знак, що по ньому можна Плакида пізнати. Раз в борбі був він розченений з боку в шию, де шолом і панцир линяють нез величкий отвір, ~~Фондук~~ собою. Рана була догої глуб-

ка і хоч загоїла ся, та однак лишила по собі тяжкий шрам, що його він возьме і до гробу зі собою. Коли замітимо сей шрам на його шиї, то не буде пайменшого сумніву, що се наш пан.

Евстахій прийшов знов до хати з горіючим каганцем в руках, поставив його на стіл і похилився трохи над столом, щоби підтягнути трохи гнатик. Оба жовніри вплялили цікаво свій зір на його шию і — побачили зовсім точно широкий шрам! Ошоломлені нечайною радістю, скочили від стола, неначе божевільні і не знали зовсім, що зими дісталися; плакали съміялися, обнимали своєго пана, поливали його лицьо горячими слізами. А опісля упали йому до ніг і просили прощення за таку надміру радість. А потім зловили знов його руки і вдивлялися в його лицьо; їм ще хвилями здавалося, що сесон.

— О, любий наш пане, — кликали, — наш славний вожде, дорогий наш Евстахіє! Ти наш приятель, наш добродій, наш батько! Гляди: двох низьких слуг біля твоїх ніг. О, в якій подобі ми тебе побачили! Яка-ж страшна переміна повстала в тобі від сего часу, коли-то ти нас вів до побід, або коли ми з тобою заживали благого спокою па твоїх посіlostях! А де-ж є Теопіста, Твоя Благородна і побожна подруга? А де-ж є твої сини, многонадійні молодці: Агапій і Теопіст? Чому-ж ти живеш в такій самоті і опущенню, в сій нужденній хаті? Так отже з твоїого блеску житевого нічого не залишається ся, як тільки отся рана, одержана ке-

лись у бою? Чи се дійсність, чи може сего, за котрим шукаємо, ми ще не нашли?

Евстахій, залитий ревними сльозами, був близький омління, коли оба жовнїри спіталі його за жінку і дітей; зачав так ревно плакати, що не тільки по лиці, але і по одягу потекли рясні сльози.

— О, мої приструї, — сказав, — роскажу вам дуже сумні події. Оба мої сини від давна не живуть: розірвали їх тіло дики звірят. А мою жінку зрабував мені безбожний чоловік, що був ще лютіший від кровожадного звірятин а опісля замордував її, коли вона не хотіла згодити ся на соромний гріх. І я сам один, серед тяжкого смутку і опущення, лишився тут. Пощо говорити про утрату дочасних дібр? Нехай світ пазиває мене тепер живим съвідком інності дочасного щастя! На се зовсім не зважаю. Однак страдаю мосії любої жінки і дорогих дітей вразила мос серце так глибоко, що рана не загоїла ся і до нині; вона ще кровю заходить. А однак — се була Божа воля. Нехай буде Його святе Імя благословене.

Вірні слуги слухали страшної події з переляком; зачали і собі голосно заводити, мов малі діти; уявляли собі в страшних образах, як то дики звірюки роздирали хлопчиків на кусники і уявляли собі трупа своєї дорогої пані.

В поблизькій селянській хаті почули плач а опісля старенький батько прийшли близько, щоби поглянути, що там діється ся. Евстахій сказав до них:

— Отсі́ живніри, се мої колишні відважні воїни і вірні приятели домашні. Вони мече пізнали щойно тепер і тому така велика радість між нами. А коли я Ім росказав про смерть моєї любої подруги і дітей, то сі вірні мої приятели зачали ревно плакати.

Добрі селяни також росплюкали ся, коли почули цілу історію. А коли Акакій побачив, що вони поводяться несъвідомо з їх налом, мов зі своїм наймитом, то сказав:

— Ви зовсім не знасте, який великий чоловік мешкав в отсій пужденій хатині. Сей чоловік, що тепер заробляв свою тяжкою працею собі на кусик хліба, давав колись заробок тисячам робітників. Він був колись славним полководцем і багато тисяч людей новинувало ся його приказам. Ваше невеличке сільце, що називається ся, здасть ся мечі, Бадіс, буде колись славне, бо в нім мешкав отсій славний муж. Ви не знасте, хто се. Так я вам скажу: се славний римський полководець, Плакид.

Селяни оставили, бо сей римський вождь був тоді загально-звісний і в загальному почитанні. Та Евстахій промовив:

— Не робіть собі нічого з того, мої приятели. На сьвіті мусить бути такий порядок, який Бог установив: одні приказують, другі слухають, одні є богаті, другі убогі. Та всі воїни перед Богом одинакові. Жите — мов театральна сцена: одни перебрасть ся за живця, інші — за воїнда, другий за богача, третий за

пуждarya і т. д., а коли представлена скінчить ся, таї зникають від ті ріжкий. Щоб тільки люди були добрі і памятали на свою душу!

Оба жовніри зачали розказувати оною омленім селянам історію своєго пана, до пізної ночі. А вій воїни були щасливі, розволені; вій благодарили Господа Бога за таку печальну стрічу.

РОЗДІЛ ДЕВЯТИЙ.

ВІЙНА.

Коли вкінці Евстахій лішив ся знов сам зі своїми вірними слугами, засів з ними до стола. Селянка приладила міжтим смачну печеню з дичини і відлякі інші смачні потрави.

— Їдьте — пропонувала — і попивайтесь виноу.

А Антіох промовив, зітхаючи:

— А як-же ми можемо тепер їсти і пiti? Ми повні від нечайної радості.

І дійсно: хоч потрави були дуже смачні, та юха якось їх не брало ся.

— Що-ж там нового з нашими християнами? — спитав Евстахій. — Чи їх і даліше так само переслідують, як перше?

— Ні, — одвітив Акакій, — цісар не є таким великим противником християн, як перше. В декотрих околицях переслідування зовсім застаповилися.

— Богу дякувати, — промовив Євстахій, — що Його Церков має спокій. А ще одна дуже важна річ: чи не могли-б ви мені сказати, чому саме шукали ви за мною по приказу цісаря?

— Ось-що, — сказав Акакій. — Від коли ти тут між лісами і скалами перебуваєш, богато нового настало у світі, о чім ти не знаєш. Парти, що їх ти так хоробро побігув, зломали союз з римською державою. З великою армією перейшли вони пограничну ріку, Гідасп, побили римські війська і знищили край пожогами і мечем. Післанець за післанцем бігли до Риму з просьбою о поміч. Всьо проїгадало. Цісар находився в прикрім положеню. Він посунув задалеко свої граници і тепер треба було чимало трудів, щоби їх задержати. Між іппім покликав він до військової служби сей легіон, в якім ми служили. І сам з'явився перед жовнірами і зажадав від них, щоби вони в імя своєї колишньої слави боролися за добро держави. Та богато старшини військової, а й звичайніх жовнірів кликнуло голоспо: “Цісарю, дай нам нашого колишнього вожда Плакида, а певно побємо товли Парти.” Се приголосило цісаря. Він одвіттив: “Саме я видав приказ по цілій державі, щоби за ним шукати. Хто винайде мені моєго славного полководця, дістане велику нагороду.” Багато жовнірів, а і ми оба, виступили панеред. Ми знали, що ви мали на думці поїхати до Єгипту і мали надію вас найти. Сейчас одержали ми цісарські повновласті і письма до всіх

намісників римських земель, на основі котрих мали вони нас підпирати в наших пошуках. І їх письма маю при собі, на грудях; сами ви можете прочитати їх і побачити, на них власноручний цісарський підпис.

Він одбув письма і подав Евстахію.

— А тепер — закликав Антіох, устяючи, — забудьте на весь ліхоманку, що стрінуло вас на римській землі і ходить з вами. Цісар прийме вас з великою радістю. Як станете на чолі нашого полку, то побіда певна по нашій стороні: настане мир в нашій батьківщині і ви, увінчані ловровим вінцем, повернете з поля боїв.

На се одвітив Евстахій:

— Се дійсно шляхи Божого провидіння, що ви найшли місце моєго проживання, то що ви мене стрінули першого у селі. Бог звернув ваши кроки сюди і тому почуваю ся до обовязку послужити батьківщині і не жалувати її крові, її життя, щоб тільки її уратувати. Будьте спокійні: завтра поїду з вами. Радоміняю мій плуг за меч, бо уважаю се за волю Божу, так як колись заміняв ся мій меч за тихе ратайське життя на селі. Не йду у бій, щоби нападати на смирні народи, тільки щоби охоронити спокійне життя тисячок наших родин перед ворожими напастями. З Божою підмогою дійдемо небавом до таких хвиль, коли партіська орда не буде піцила наших пив, а ворожий кінь не буде пити з нашої річки.

Слідуючої дніппи, ще перед сходом сонця, вийшов Евстахій з хати з двома жовнірами і зачав пращати

ся з односельчанами, що у великім числі зібралися перед дверми його хати. Вістка, що двох його щиріх приятелів відвідало його і що він сам є славно-звісним полководцем, облетіла сейчас ціле село. Добрі селяни оказали йому велике привязане і радість і повітили обох воїнів як найсердечнійше. А коли Евстахій заявив їм що сейчас виїжджає в далекий край, то їх велика громада людій всі зачали заводити і плакати, неначе з хати винесли домовину. Евстахій однак потішив їх і сказав:

— Не плачте; в сїм є воля Божа; заховайте у своїм сердю віру, надію і любов, то побачимося колись там, в небі. А тепер будьте всі здорові і нехай Всешишний все буде з вами.

Поважний старець, Климентій, що його Евстахій пізнав першого і що був найстаршим чоловіком в селі, приступив до нього близше, подав йому руку і сказав із сльозами в очах:

— Сам Бог прислав вас до нашого села, щоби ми пізнали правду і научилися добра. А як така Божа воля, що мусите тепер нас покидати, то ми не можемо роптати в імені всіх за сю любов, що її ви оказували нам через пятнацять літ. Нехай вам Всешишний заплатить.

Всі зачали тиснути ся до Евстахія; кождий бажав висловити свою подяку бодай одним щирим поглядом або стисненем руки. Старці з посрібленими головами витягали до нього мозолями покриті долоні, а

шавіть невеликі діти кивали до нього дрібненькими рученьками. Їшли всі громадою далеко за село, випроваджуючи його в далеку дорогу.

Вперед поїхав Евстахій до намісника, що був поставлений над цілою сею околицею. Коли намісник побачив селянина в супроводі двох воїнів, гадав з початку, що се приводять до нього якогось полоненника; коли однак дізнав ся, що сей пужденно-одітій селянин є славний полководець. Плакид, то здивувався безмірно. Приняв його з великими почестями і вилав приказ, щоби сейчас приладжено військовий одяг, відповідно до його військового достоїнства. Також дав Евстахієви кілька коней і вислав відділ жовнірів, що мали його супровожати аж до моря. Тут стояла на якорі кілька цісарських кораблів і Евстахій відплив па море як пайскорше.

Після пасливої дорожі прибув Евстахій на цісарський двір. Саме тоді був цісар на воєнній раді, занятій важними державними справами; та коли дізнав ся, що приїхав славний і довго-ожианий полководець, скочив із своєго крісла, кинув всі письма на стіл і вийшов з отвертими раменами проти Евстахія. Опісля завів його до салі і синтав:

— Як-жет обі поводило ся на чужині, любий полководче? Як сини твої і супруга?

Коли дізнав ся цісар про старшу подію, то оставшів; його совість убяла йому докорі, що він також

став причиною сього нещастя. Довго-довго помовчав, вкінці промовив:

— Одно, що додає нам всім радости, се твій приїзд. Тебе іменую головним вождом над моїми арміями, що борють ся з Партами. У твої руки кладу долю батьківщини. Ціле військо бажає тебе мати між собою, бо надіяТЬ ся відзискати при твоїй помочі давну славу для римського оружя. Бажаю, щоб всі надії сї сповнилися.

Цілій Рим і держава були повні радості.

Евстахій виїхав сейчас на границю держави і обпяв провід над римськими арміями. Військо було одушевлене і повне великих надій. Знаменитий полководець пізнав на перший погляд, що військо є дуже ослаблене і незорганізоване і не є в силі ставати успішного опору ворожим арміям. Ворог мав значенітю кінницю, що стояла далеко вище від римської. Тому Евстахій вибрав для своєго війська місце між лісами, дебрами і скалами, де ворог не міг похіснувати ся кінницею. А тимчасом приходили все нові скріплення для римського війська з дооколичних сіл і місточках. Евстахій сам особисто був занятий цілими днями військовими вправами і зпоміж тих, що вправлялися під його рукою, вибрал самих найспльйіших і найбільш сильливих молодців і з них утворив полк т. зв. сателітів, котрі у важній хвилі кидалися вихром у бій і перехіпляли побіту на свою сторону. Коли поменшили боялися ослабші. Широкі сили, приказав Евстахій ви-

ступити до головної борбі. Нечайно обекочений ворог не міг ставити поважнішого опору і перша борба скінчилася повною побідою римського оружя. Та небавом ворожі війська дістали нові скріплення і тому Евстахій приказав щофиuti ся. Багато жовнірів погодувало, та приказ був виконаний як найточніше.

Евстахій зінав добре кінницю Партів. Вони утівали нераз, що утікають, а коли потягнули за собою надто далеко ворогів, заверталися нечайно кіньми до них і винескали на них цілу хмару острих стрілів. Таким чином могли побідити найсильніше військо.

Коли отже римські війська задержалися, приказав Евстахій на-ново брати ся до наступу. Він виревадив ворогів у бакане положені: вони утікали, та за ними не гонили римські війська; їхні останні становили твердим муром, наставивши перед себе щільй ліс острих списів. Коли вороги звернулися до нападу, настрафили на таку непобориму перешкоду, що одні з них упали труном, пробиті списами або розтерощені розсипом кіньми, а другі зачали в недаді утікати на боки, та тут настрафили на багновища і мочари, що стали для них страшим гробом.

Ворог потерпів повне ісражені. Число полонених було безмежнє. Римські війська здобули щільй богатий табор і забрали много добичі вояжтої. Після цього перейшов Евстахій з армією річку Гідаст і заняв много ворожих міст. Парти закадали миру. І Евстахій та

їого заключив, що їм в будучності було неможливо підносити бунт проти римської держави.

— А тепер вертаємо всі до Риму, крім тих, що лишають ся військовою залогою у ворожих містах! — видав Евстахій приказ.

Всі радувалися і величали свого вожда за так съвітлу побіду. А Евстахій дякував тільки одному Всевишньому за поміч.

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ.

ТОРЖЕСТВО ПОБІДИ.

Евстахій рішив провадити своє військо до Італії такими околицями, що не потерпіли по містах і більших селах прибутє жовнірів, що звіщали по містах і більших селах прибутє війська і вишукували вигідне приміщене, щоб особливо ранені і ослаблені могли випочати. Сей відділ жовнірів прийшов до гарно-забудованого місточка, де звичайно римські цісарі задержувалися в часі своїх походів на схід. В цім місточку були дуже гарні палати. Сильно-укріплена становища боронили приступу, а довкруги самого містечка розтягалися прегарні городи. Хороша, зелена долина, серед якої лежало се місточко, була повна високих, тінистих дерев, що серед горячого полудня давали скріпляючий випочинок. Численні жерела сріблистої води її удержували довкруги съвіжу зелень навіть серед найбільше-пекучого літа.

Мешканці сього місточка, по більшій частині купці. були дуже затревожені війною. Від довшого часу не мали найменшої вістки про римське військо. Ходили навіть чутка, що воно, мимо численних скріплень, не було в силі захитати ворожими лініями і скривається тільки серед скал або лісової гущавини, де одинак тро зить їм безпастано окружено ворогами. Так: перед кількома днями був тут богатий купець, що взяв на себе доставу воєнних речей; він був дуже зажурений і упевняв, що хоч римські війська виконали сильний напад на ворога, та однак мусили уступати багато миль назад. Говорив навіть, що був наочним съвідком сеї невдачі.

Мешканців пригнобили незвичайної страшні вісти. Коли отже побачили одного вечера у віддалі велику куряву пороху і блеск оружя, то ціле місточко заметушилося в дикім переляку. “Ворог, ворог!” — кричали всі, стари і малі. У своїй уяві бачили вже, як ворожі війська руйнують їх хороше місто, як полумінь нищить їх спокійні домівки і зпимається полумінь горою, аж до неба. А коли військо підійшло аж під саме місто, то радості не було кінця.

“Ми є не тільки побідниками, але й вістунами міра!” — лунали облики жовнірів.

Тревога і переляк змінився у превелику радість. Всі тішилися і ликували; переганяли один другого, щоб військо як найкраще погостити. Управа міста вислали сейчас до вожда своїх представителів з желаня-

ми і привітом; вони просили його, щоб остав у них з військом довший час серед прекрасних околиць. Заявили також, що все, що мають, віддають йому до росту рядомності.

Слідуючого дня, коли вже сонце стояло доволі високо на небі,увійшло військо у мури міста. На просторих зелених полонинах розложилося військо табором, ставляючи рядами білі шатра; а сам полководець з військовою старшиною в'їхав до середини міста перед торжественних окликів народу. Горожани зробили все можливе, щоб се свято випало як найторжественніше. Вулиці посыпано свіжим листем, ціарську палату з мармуровими статуями, де мав Евстахій замешкати, прикрашено зеленими лавровими галузками і ріжноцьвітними вінками. Молодці з оливними галузками і дівиці, увінчані віночками з цвітів, сьпівали похвальні пісні а після кожної строфки лунали радісні оклики народу. Начальник міста, префект, старий, поважний муж, вручив полководцеві лавровий вінець. Евстахій взяв сей вінець, що був зроблений з двох галузок, зігнепих і звязаних разом, розділив його і подав по галузці кожному із своїх півласних вождів, що їхали поруч нього.

— Так, — говорив, — ділю ся з вами отсім вінцем, бо ви заслужили собі його не менше від мене. Хтів би я поділити так отсей вінець з цілим моїм військом.

Між численними мешканцями містечка була також подруга славного полководця, Теопіста, що й мав Евстахій за умершу. Та загальна радість не потішила її, хоч як вона бажала собі спокою для всіх людей. Вона служила, як рабиня, в однім богацькім домі, куди продав її торговець невільників. Серед своєго домуашного заняття не знала вона зовсім про те, що її муж, що з ним перед шістнадцять літами вона розлучилася в такий страшний спосіб, знов став головним полководцем проти Партів. Коли вона сього торжественного раня була запята плеканем п'ятірів на огороді і саме зривала їх і клала у кошики, не знаючи, на чиє торжество вони були призначені, то думала: “Такі самі торжества устроювалися колись для моєго дорогого Евстахія, колишнього вожда Плакида, коли він побідоносно вертав з поля бою.

Вона, безталанна, павіть не думала, для кого зриває своїми руками сї п'яті!

І коли чути було оклики: “Він їде!” — і коли народі спішив, щоби побачити хороше військо, то вона мусіла трудитися в кухні, бо саме того дня готовлено великий пир для військової старшини в сім домі, де служила Теопіста. Вона чула радісні оклики народу і голосні звуки військових труб з тихим смутком; горячі сльози плили їй по лиці.

— Ах, — думала вона — мій муж вже більше не верне до мене! Йому більше вже не будуть урядувати таких торжеств після побіди! Сі щасливі часи минули

для мене безнаслідно! Та надію ся побачити його та
в небі; там — після наших терпінь туземних — съят-
кувати-мемо нашу велику побіду.

РОЗДІЛ ОДИНАЦЯТИЙ.

БРАТЯ.

Військові офіцери, що були присутні на пирі, в
сїм домі, де служила Теопіста, вийшли до гарного ого-
роду, що був повний хосенних овочевих дерев. Хоч
багато відси забрано цвітів на се торжество, та тут ні
трохи не було сего піznати. Біля огороду розтягала
ся рівна левада, з рівно притятою травою; в сонічних
лучах мінила ся травиця і никла в тіні високих дре-
рев. Поміж грубі пнї дерев розкривав ся гарний вид
на довжезні ряди військових шатер, що були подібні
до низеньких хатин, вкритих снігом. Під двома ста-
резними дубами, покритими мохом, з розлогими тіни-
стими гилями стояв великий камінний стіл, а довкола
чок відмежував леваду від недалекого густого ліса.
Військові достойники засіли собі вигідно на камінних
лавках а небавом поприходили і інші з дооколичних
домів. Навіть з табору поприходили сюди жовнїри, шу-
каючи благодатної тіні. Вони сиділи або лежали всю-
ди попід деревами; списи лежали побіч них на землі,
а шоломи з лискучими бляхами висіли на низьких
галузях.

Теопіста привезла, па приказ своєї пані, скріплюючі папітки на дерев'яний підставій, як рівнож хліб, овочі і яришу. Коли сноўпила свій обов'язок, відійшла умучена пілоденною працею і сіла собі оподалік на шовковій мураві. Вона впрочім мусіла уважати, чи часом чого не забраче гостям, щоб сейчас привезти їду або папіток. Ніхто зі старшини не глядів на неї піакше, як на рабиню: її сіре одієне було з дешевої матерії, голова окутана білим ручником, волося не було видно. — одним словом: вона подобала зовсім на рабиню.

Сфіппри навіть не дивилися на неї: вони ніли добре вино і розмова між ними ставала щораз горячішою. Вони говорили чимало про свій побідоносний похід і свої геройські вчинки. Якийсь підстаркуватий жовнір звернувся до молодого, румяного своєго товариша і сказав:

— Ти дістав іншій від нашого полководця половину лаврового вінця.

А жовнір одвітів смирно:

— Се не було дано для мене, а тільки для цілого війська.

Тут кликнув інший старшина:

— Половину вінця заслужив собі ти зовсім справедливо: ми всі бачили, як вороги з всіх сторін пхалися в сей бік, де стояв наш начальник вождь. Коли-б ти не був поспішив йому в поміч із своїм хоробрим відділом, то наш вождь, хто знає чи був би тепер живий.

— Та мусите признати, що отсей молодий жовнір і його товариші щастя, котрого, на жаль, тут нема між нами, осягнули велике щастє військове в дуже короткім часі.

— Се правда — одвітив молодий старшина, — я маю таке велике щастє, що всю тепер видається мені, неначе у сні. Ще нема року, як я ходив за пультом....

— Як? — перебив йому старший віком достойник військовий, — так ти с селянський син?

— Ні, — одвітив старшина, — історія моєго життя вже від дитинства така дивоглядна, що мушу вам се росказати. Мій батько не був селянином, але о скілько собі можу пригадати, великим вельможею і військовим чоловіком. Він мешкав в прегарній палаті; в найбільшій кімнаті, пригадую собі, стояв все його щільний військовий ринитунок: лискучий шолом, меч, списа і сильний щит. Моя мати була дуже гарна з тиця і дуже добра; неначе інші чую, як говорили собі люди, що країної і ліпшої женини на цілу околицю нема. Мав я також маленького братика з довгими, жовтими кучерями. Наші родичі мали багато нещастя: всії наші коїї погинули; навіть прегарний коник, що на нім звичайно їздив мій батько на лови. Опісля зачали хорувати люди і багато з них повмирали. Було тоді багато плачу і роспіуки. Вкінці мій батько і мати вибралися з нами далеко, аж до моря. Всі ми сели на корабель. Які ми були раді оба з братом, коли гляділи

на безмежне плесо морське! Вкінци, після довгої подорожі, побачили ми знов сушу і урадувалися незвичайно. Та тоді, не знаю з якої причини, повстала велика суперечка і бйка на корабли. Корабельні слуги викинули моєго батька і нас обох на сушу, а нашу матінку задержав на корабли його властитель, огидний і шорсткий мурин. Тямлю, як ми оба благали чорного, лихого чоловіка, щоби не відбирали нам матінки...

Теопіста, подруга Евстахія, слухала цього оповідання з незвичайно великою увагою.

— Всесильний Боже, — подумала, підіймаючи ся із землі, — та-ж се моя історія; всьо годить ся щодє найменших подробиць. Боже милій! Так отже сей молодий старшина — се мій син, мій любий Агафій.

Хиткими кроками підійшла вона трохи близше і прислухувала ся з бючим сердцем дальшій історії.

Вожд росказував далі:

— Корабель, що на нім находила ся моя мати, звернув ся і виплив на широке море. Ми оба плакали і заводили за нашою любою пенькою і гляділи довго, поки корабель не зник з наших очей. Також і наш батенько ридав страшно. Ще ніколи не бачив я його серед такого плачу; він серед сліз глядів безнastанно до неба і молив ся; говорив притім до нас: “О, дітоньки, моліть ся за вашу неньку.” Ми переночували під голим небом і слідуючого раня вибрали ся в дальншу дорогу; від голоду і спраги всі ми майже вміївали. Вкінци прийшли ми над ріку, де стояло кілька дерев.

Батько відійшов від нас і за хвилю приніс в шоломі води і кілька яєць; інакше були-б ми з голоду погинули. Вперед переніс батенько через ріку моїого братчика і поклав його під розлогим, тінистим деревом. Опісля вступив до рвучої ріки, щоби мене перенести. Мене се дуже тішило, як він підходив до мене все близше і близше. Та тут нечайно почув я, що щось до мене підбігає. Оглядаю ся і бачу: старший, дикий звір жене прямо на мене. Я тоді ще не знав, що се був лев. З цілої сили почав я кричати, опісля скочив до утечі; та тут звірюка зловила мене зубами і понесла в ліс...

Другий, молодий офіцир, саме сей, що одержав другу половину ловрового вінця, скрикнув нечайно голосно:

— Брат!

І з отвертими раменами кинув ся до вожда, обняв його і повторяв заедно:

— Брате! Найдорожший братчику! Я твій брат, Теопіст! Я був тим хлопчиком, що його батенько ніс через ріку. Бачив я на свої очі, як лев зловив тебе своїми зубами і стрілою помчав ся в ліс. Небавом також мене зловив вовк. О, яка-ж се незвичайно-дивна подія, що ми оба знов стрінули ся! Яке се невисказане щастє, що ми довго вже довго знаємо ся і взаємно себе поважаємо а тепер ось довідали ся, що ми братя.

Агапій, другий брат, також урадував ся незвичайно. Не мав вії трохи сумніву, що молодий вожд, — се

його брат Теопіст. Він обняв його горячо, пригнув до своєї груди, облив його лицьо радісними сльозами і закликав:

— Брате! Найліпший братчику!

І довший час не був в силі вимовити пішого слова.

А Теопіста, що прислухувала ся сїй незвичайшій розмові, сїла знеможена на поблизьку лавку. Радість по сїй прічині, що сей гарний і славний вождь, се її любий спів Агапій, знемогла її дуже. А коли до того почула нагло з уст другого вожда слово “брат” і пізнала в нїм своєго другого співа Теопіста, що був її любимцем, — то для материнського серця було того всього за багато. Її потеміло в очах; немов з віддали, або крізь мраку бачила перед собою своїх співів.

Та в сїй хвилї не звертав нїхто на неї найменшої уваги. Оба братя мали багато до говореня.

— Що робить наш батенько? — спитав Агапій.

— А любої матері ти не найшов?

— О, Боже, — сказав Теопіст, — від коли мене вовк поїс в гущавину, я нїчого більше не чув про батенька, нї про матійку. Малосерний Боже! Може вони обос давно вже в могилї! О, колиб вони ще жили; яка велика радість запанувала-б між нами!

Офіціри що стояли довкола, радували ся дуже братерським щастям.

— Се прекрасно, прекрасно! — закликав один з них, плескаючи в долоні. — Така подїя не лучасть ся часто в людськім житю.

Лиинший докинув словами римського поета:

— Тепер виниймо і погуляймо свободіно!

Голосне щастє поширилося скоро по цілім таборі. всі заметушили ся і поспішили сюди, питуючи ся, що такого лучило ся? Коли дізнали ся про все, не було кінця їх радости. А сї, що належали до відділів обох братів, кликали серед великого одушевлення:

— Слава нашим вождям! Честь хоробрим полководцям і щасливим братям!

РОЗДІЛ ДВАНАЦЯТИЙ.

МАТИ.

Теопіста, щаслива мати щасливих братів, сиділа все таки на лавці з похиленою головою. Її лице було бліде, уста пів-отворені, а очі замкнені. Не була в сплі виdatи із себе нї одного словечка; не могла навіть рукою кивнути. Радісні крики жовнірів розбудили її з омліості. Коли знов прийша трохи до себе, то перше її думка була: дати пізнати ся синам і повітати їх материнським словом. Та товпа жовнірів, що була майже поза від радощів, відстрашувала її; годі було проплати ся крізь густі ряди воїнів.

— А що-ж се мені тепер помоге? — горорила сама до себе. — Чи мої сини, серет радости, щастя і слави, пізнають свою матінку в подобі нужденної, обдертої рабинї? А коли-б так вони навіть і не соромилися мене, то таки сейчас не повірять, що їх мати. Які-ж докази маю на се, про що вони самі перед хвилею

говорили; вони готові ще й подумати, що мої слова обчислени на се, щоб звільнити ся від рабської служби і захисти країці долі. А впрочім легко можу себе виставити на посміховиско жовнірів. Добре, що мій син Агацій мекає в нашім домі; як верне, піду за ним до його кімнати і в чотири очі роскажу йому цілу річ; зможу його пересвідчити, що я його мати. А коли Агацій дастъ пересвідчити ся, то і Теопіст піде за його слідами і всі трос захисмо радости, що словами не дастъ ся описати.

Хитким кроком пішла Теопіста до своєї кімнати під самим піддашем і тут залила ся горячими сльозами:

— О, Боже, — закликала, подаючи на-вколійки,
— Всемогучий Боже, що спас Даниїла з яє! і ї львів
а Йону вивів з черева морського кита! Ти видер моїх
синів із зубів льва і кігтів вовка. Для тебе нічого нема
неможливого. Тобі тільки дякувати маю, що ось поба-
чила я знов моїх любих синів і була съвідком їх радо-
сти і одушевлення! Така превелика радість каже забути
на всі терпіння довгої розлуки. Ніхто не може так поті-
шати, як Ти потішаш. О, дякую Тобі, Боже, Отче Ми-
лосердія!

Якийсь час молила ся мовчки на вколійках. А опі-
сля зачала знов говорити сама до себе:

— А де-ж с батько моїх віднайдених синів? Що-ж
його стрінуло такого, що Агацій нічого про нього не
знає? Також і Теопіст, здається ся, нічого не знає про
своїого батька. Може дікі звірюки роздерли батька,

коли хтось видер їм синів із зубів! А може попав де в неволю і кождий ранок приносить йому новий смуток? А може й не бачить він вже більше сонічного сьвітла? Ні, ні! Мое серце каже, що він живе! Ти, добрій Боже, спас його із всіх небеспек і терпінь. Діло Твоєго милосердя і доброти буде скінчене, коли вернеш мені мужа, як вернув дітий.

Вона підвела ся і приступила до вікна. Відси могла бачити ще своїх синів на мураві, в оточенні військової старшини і жовнірів.

— Так, — сказала до себе Теопіста з розрадуваним лицем, — се вони, дійсно вони! Агапій з темними кучерями має зовсім поставу батька; а гарне, русяве волосе другого вказує, що се Теопіст. На яких-же се гарних, поставних молодців виростили мої оба хлопчики! Вони навіть не прочувають, що недалеко них бе любяче серце їх матінки. Я їх переконаю, що я виносила їх і викохала під моїм горячим серцем. Прийду до них і скажу прямо: “Дивіть, я ваша мати.” Ні, так не буде добре. Таке слово з уст рабині буде для них підозріле. Скажу їм вперед, що я стала рабинею з вільної римської матрони. Се викличе в їх серцю співчутє і вони будуть уважнійше і більше терпеливо слухати. Скажу їм опісля, що я є з шляхотського роду і жінкою славного вожда, Плакида, що зі мною і двома синами хтів вибрати ся до Єгипту. Може таким чином пригадаю їм події з дитинячого їх життя і вони сами дійгуть до сего, що я їх мати. А може у війську є деято з

тих жовнірів, що служили під моїм мужем; вони скажуть і посьвідчать, що мої слова є дійсно правдиві.

Теопіста замітила тепер, що гурт війської старшини зачав маліти; всі зачали розходити ся. Тільки її оба сини остали ся серед розмови.

— Ось-тепер пригожа пора; піду і дам ся їм пізнати. О, Боже, дай мені заговорити до них такими словами, що могли-б пересъвідчити їх о правдивості моїх слів.

Вона утерла сльози і вийшла в город. Та коли мала переходити кладкою через річку, побачила, що оба сини підвели ся, щоби відійти. Вони не пішли однак до дому, а тільки стежечкою крізь тінистий ліс. Теопіста рішила ся сейчас, перебігла їм дорогу і, дріжучи, приступила до них.

— Благородні, молоді воїни, — промовила дріжучим голосом, — не відмовте моїй просьбі..

— Не бій ся, не дрожи так! — одвітив Агалій, вдивляючи ся в її бліде лицє. Він відгадав, що вона перед хвилею чогось плакала. — Будь спокійна і скажи прямо твою просьбу. Як тільки будемо в силі, сковнимо певно.

Вона сказала:

— Я є Римлянка. Та однак лиха судьба хотіла, що мені видерли мужа і синів, а саму продали, як рабиню.

— Так отже ти хочеш, щоб ми тебе звільнили з неволі? Се не в нашій сплі; се може вчинити тільки начальний вождь.

— Я се знаю, — одвітила Теопіста, — я тільки прошу: вислухайте моєго оповідання. Я певна, що зможу вас пересувідчити, що належу до найзнатніших римських родин і є жінкою тепер призабутого а колись славного полководця.

— Також і в сїй справі може рішити тільки вождь, — сказав Агапій. — Ми є чужі в Римі, не знаємо ні тамошніх родин, ні обставин. А наш вождь певно знає твоєго мужа. До нього отже мусиш уdatи ся із сею справою.

— Як-же я стану перед ним, в подобі нужденної жебрачки і рабинї?

— Ми виключочемо для тебе авдієнцію у нього, — промовив Теопіст. — Він є дуже добрій і сповнить певно твою проєбю. Саме йдемо до него; ходи з нами.

Сей зворот справи був зовсім не по нутрі Теопісти. Вона задержала ся перішучо. Та оба вожди промовили:

— По що-ж вагаєш ся? Нам дуже спішно; ми й так приїхали ся. Ходи з нами, бо така нагода не часто лучається ся. Ручимо тобі нашим словом, що без перепони перейдеш через всі варти і будеш говорити з начальним вождом.

— Гаразд, — сказала Теопіста рішучо, — з віячиостю приймаю ваше предложене, під'їзди з вами.

Оба вожди ступали скорим кроком, а за ними Теопіста з дріжучим серцем.

РОЗДІЛ ТРИНАЦІЯТІЙ.

СУПРУГИ І СИНИ.

Вони зблизилися до палати, де мешкав начальник вождя. Високі мармурові стовпи при вході бліщають ще від прикрас, з зелених лаврових галузок і цвітів. Вартові виступили вперед і віддали честь обом офіцирам, що було для матері дуже великою радістю. Опісля по мармурових сходах увійшли до жданії. Агапій пішов до кімнати полководця і за хвилину вернув, даючи знак, щоб Теопіста увійшла до середини.

Теопіста увійшла до салії, прикрашеної з пісарською розкішністю. Стіни блестіли від золота і мармуру, а долівка покрита дорогими диванами. Евстахій стояв в хорошим строю римського полководця біля високого вікна, крізь яке вливалися лучі заходячого сонця і освічували його стать; біля нього на столі, вкритім пурпурою, лежав лискучий шолом з жмутком пер, начальницький скіптр і меч із золотою рукоятю.

Теопіста пристанула смирно біля дверей, як рабиня і хотіла саме зачати вимовляти перші слова своєї просьби, — як нечайно пізнала у вождя свого мужа Плакида. Він видав ся її так молодим, як тому дванадцять літ. Зблідла від радісного переляку і кілька хви-

лин вдивляла ся в нього з широко-отвореними очима. А опісля підняла руки в гору, піdstупила трохи близше і крикнула:

— О, мій мужу!

Та тут задержала ся, бо побачила, що муж її не пізнав.

І дійсно: він дивив ся на неї, як на чужу а його очі здавали питати:

— Що се має значити? Чи ся рабиня не збожеволіла?

Йому навіть на думку не попало, щоб його жінка, яку він мав за помершу від довгого-довгого часу, в дійсності жила. А зрештою, чи-ж се можливе, щоб ся обдерта рабиня була його жінка? Почув однак до неї велике милосердє і хтів дещо спитати ся. Та тут Теопіста почула в собі велику рішучість. Вона зачала говорити прекрасними, сердечними словами, малюючи історію свого житя від найдавнійших літ. Вона заклинала його, щоб він випитав її про всі подробиці і щоб пересъідчив ся, що вона дійсно його жінка.

В часі оповідання Евстахій приглядав ся її уважно. Хоч її лице було бліде, мов у трупа, з причини надмірного зворушення, та однак черти щораз то більше ставали знакомими, рідними... Звуки її широї мови глибоко вражили його серце. Він пізнав її. Велике удивоване прямо його приило, а якесь солодке співчуття розлило ся по його груди.

— Теопісто, крикнув він, не памятаючи себе, — так, се ти! Ти моя люба супруга; довгі-довгі літа оплакую тебе, як помершу. О, серед яких старших обставин довелося тобі проживати! Та, слава нехай буде Всемогучому, що знов вернув мені тебе. Ціла слава, що її мені могі завидувати, с іншим проти пішійної радості.

Він обняв її, приголубив її до груди і облив її лице горячими сльозами радости. І вона плакала крізь сльози. Та тут подумав Евстахій про своїх затублених співів, що їх роздерли дикі звірі.

— О, добра жінко, — подумав, з пебавом твоя радість змінить ся у страшний біль, коли дізнаєшся, що співів твоїх нема живих на сьвіті.

Тут Теопіста промовила:

— Ну, любий Евстахій, нехай і радість нашу ділять з нами наші діти. О, як бажає мое серце обіяти їх і налюбувати ся ними після такої довгої і прикрої розлуки.

На се одвітнів Евстахій зі смутком:

— Найдорожша Теопісто! Нехай твое серце материнське не вміїває з болю, як скажу тобі страшну вістку: наші сини стали інші хлопятами, добре-лігких звірів. Вони більше не оглядають сонцяного сьвіту, нема їх більше між живими.

— Ні, ні! — дорогий мужу, — закричала радісно Теопіста, — ти ошибася ся. Наші оба співи живуть.

Бог спас їх перед дикими зъвірюками! Сейчас побачиш їх перед собою. Вони — е твої найліпші офіцери...

— Теопісто, що-ж бо се ти говориш? — сказав з великим здивованем Евстахій.

Теопіста міжтим вийшла скорим кроком до передньої кімнати і сказала до обох молодих вождів:

— Ходіть зі мною, начальний полководець хоче з вами говорити.

Взяла одного правою, а другого лівою рукою, увійшла до салі і радісно промовила:

— Отсе твої сини. Сей з темними кучерями, — се Агапій, а сей з ясним волосем, — се Теопіст. Нічого не вдіють зуби зъвірюк супроти помочи Божої. Перед годиною пізнали ся вони, як братя; пізнай їх тепер, Евстахіс, як твоїх синів.

Евстахій не хтів з початку вірити, та Теопіста сказала:

— Се твої сини, я певна; се для мене ясніше від сонця. Та по що-ж тратити даром слова? Поглянь на отсих молодців уважно. Глянь ось на Агапія, вдиви ся в його очі, глянь на його чоло, уста — се-ж вірна вільбітка твоєого облича. А подивісь на Теопіста, на сині очі і золотисте волосс — чи-ж вони не пригадують тобі на мене, коли я ще була молода літами? Не сумуй вай ся більше а обійми твоїх синів.

Нема спли в людських словах, щоби описати безмежну радість родини, що зійшла ся разом таким невичайним способом. З початку не хтіли оба сини ві-

рити, щоб ся нужденна рабиня була їх матірю. Та коли Євстахій пересвідчив їх про цілу правду, забули вони оба на подерту одіж і почервоїли від плачу очі бідої жінки, а кинули ся в її обійми.

Серед радошів і взаїмного переповідання пережитих пригод всі вони дякували Всемогучому Богові, що невислідженими стежками Своєго провидіння вів кожного з них окремо, щоб опісля звести їх разом, на перевелику їх радість.

РОЗДІЛ ЧОТИРНАЦЯТИЙ.

ІСТОРІЯ АГАПІЯ І ТЕОПІСТА.

Радість щасливої родини була безграниця. Та однак кождий з них був незвичайно цікавий, яку долю переживали вони всі, будучи відтятими з родинного кружка. Тому Євстахій казав отворити широкі двері, що виходили з палати до городу і вийшов з жінкою і синами на свіжий воздух. Між хорошими деревами стояла там альтана; там усіла на камінних лавках і слизива родина, щоб почути, якими шляхами довелося кожному з них йти аж до часу такої чудесної стрічі.

Перша заговорила Теопіста:

— Мені дуже хотіло би ся знати за моїх синів і я-ж за ними виплакала свої очі і вижидала їх з дня на день. Розкажи, Агапіє:

Агапій не дав на себе довго ждати, а сейчас зачав розказувати. Ось його оповідане:

“Коли страшна, дика звірюка зловила мене у свою інцеку, то я стратив зовсім пам'ять. Коли прийшов до съвідомості, побачив себе на чисто-застеленім ліжку, у веселій, великий кімнаті, освічений многими съвічками. Людий була новна хата, а всі вони дуже широко захесилися біля мене. Кождий з них радувався, що мене звірюка не нарушила зовсім. Се були селяни, що мешкали невеликою оселюю недалеко від місця, де скелю ся ціле піндається. Доброго пів-дня тревало. Нім я прийшов до себе так, що був в силі розповістя присутнім, як я дістався в зуби дикого звіря. Коли всі дізналися, що разом зі мною був батенько і брат, так сейчас позабирали смолоскити; тоді вже був вечір і побігли чим мерицій до вказаного мною місця. За кілька годин вернули засумовані. “Невно дики звірі роздерли твоїого батенька і братчика, бо всьо ми пайшли, навіть шкаралупине з яєць і шолом, а їх самих нігде не дошукалися, — сказали. Так отже линився Я між тими добрими людьми і був би внови і пасливиий, коли-б думка про батька, іншку, і брата не мучила мене так страшно.”

— А яким чином сталося, що звір не зробив тобі жадного лиха? — спитав Евстахій.

“В тім видко налесь Божий,” — говорив Агафій даліше. — “Саме тоді, коли дикий звір утікав зі мною в гущавину, селяни були заняті рубанем дерева в лісі. Коли побачили льва, так пігналися за ним, обстушили його серед високих скал, недалеко його

леговища і забил. Всі дивувалися, що навіть одної ранні від острих зубів не доглянули на моєм тілі. Казалося, що се імовірно тому, що лев піс мене до своєї яскині, щоб живцем кинути мене своїм молодим. Я однак все говорю, що Всемогучому Богу маю завдячити своє життя. Однієї зі селян узяв мене до своєї хати, а що пе мав власних дітей, так виховував мене печально, як рідного сина і йому маю завдячити се, що павчив ся письма і в науці поступав скоро вперед. Найкращим моїм заняттям була робота в полю. Вона дала мені свіжість, здоров'я, завзяття і спокій душі. А як додати, що селяни були всі її прими і сповіданниками Христа, так уявите собі, як гарно силивав мені рік за роком.”

— А як-же ти попав у військову службу і став навіть старшим? — спитала мати.

“Зовсім просто. Як вибухла війна з Нартами. так імператор видав маніфест, щоби і з найдальших закутин римської імперії зголосувалися охочі до військової служби. З нашого невеличкого села мали взяти тільки одного жовніра. А що родичам було дуже тяжко пускати свого рідного сина в далеку дорогу, так я сам з власної охоти вступив до війська. Моя зручність, гаря і здоров'я довело мене до щораз вищих достоїнств у війську, поки недавно тому не займенував мене наш начальник вождь своїм підручником восводою. О, коли-б я був знав, що сей начальник вождь се мій любий батенько! А відкак-ж я міг про се знати?

Тут звали і величали вожда іменем Плаќида, а я все пригадував собі з дитинячих літ, що матінка інакше не промовляла до батенька, як тільки іменем Евстахія.”

Як Агапій скінчив своє оповіданє, промовив Теопіст:

“Моя історія є дуже подібна до історії моєго брата; тому коротшими словами роскажу про неї. Недалеко від місця, де зловив мене вовк, йшло двох пастухів, що гляділи за заблуканою овечкою. Вони почули мій крик і пустили в погоню за вовком своєго величезного пса. Вовк упустив мене на землю, а пес зловив його сейчас за карчило і притримав його аж досп, поки пастухи не надбігли і не забили вовка ломаками. Мій спаситель взяв мене до себе. Був се побожний чоловік, що мешкав в звичайній гірській хатій зі своєю жінкою і синком, моїм однолітком. По імені моїм пізнали, що я християнська дитина і рішили виховувати мене разом зі своїм сином. Коли я підріс, то звичайно днювали ми і ночували в полонинах; ми пасли вітці і стерегли їх від галапасних вовків, що їх дуже багато вештало ся по тих околицях. Коли ми так одного разу розложили великий огонь, зачали дуже брехати наші собаки. Гадаємо, що се вовоки підхолять. Коли дивимо ся, а се батько моєго друга веде з собою римського жовніра, закованого в лискучу зброту р'яд під голову. Приїхав він до нашої оселі щоб забрати до римського війська одного з пастухів

молодців. Коли слідчою днини зібралися всі і кинули жереб, так жереб упав на сина моєго добродія і спасителя. Батько заридав, бо се була його очінка потіха і надія. Тоді я станув перед воїном і заявив свою готовість вступити до війська замість моєgo друга. Жовнір глянув на мене доцільно, побачив мою силу і відвагу і згодився. Ось-так дістався я до римського війська. А дальша моя судьба така-сама, як і моєgo брата.”

РОЗДІЛ ПЯТИЦЯТИЙ. РАБИНЯ.

— Ще мені стоять живо в памяті єї страшні хвили. — зачала своє оповідання Теоніста, — коли-то нелюдяний Муріл насильно задержав мене на кораблі, а тебе, найліпший мужу, казав викинути на сушу разом зі синами. Коли я прийшла до себе, уклікнув непредімною сей страшний безбожний чоловік і зачав мене перепрошати за свій вчинок, звиняючи ся великою любовю до мене. “Забудь на цього жебрака, — говорив до мене — я маю безмірні багатства: всео, що тільки захочеш, сковнио для тебе: уберу тебе в пурпур: десять чорних рабин буде тобі служити, — а ти будеш царицею моєго серця.” Розумієш, що я зліво відкинула його грішне слово. Та на сім на сімчило ся. Кождої днини пудив мене і торочив мені чимось одно і то саме: вкіпци павіть і зачав грозити. Третього дня рано прийшов знов до мене і сказав, чи я

здрова, а коли побачив, що в пічім не змінила моїого постановленя, крикнув серед великої лютості: “Досить мені твоїого вічного плачу і нарікання. Ще один день даю тобі до надуми. Коли за сей час не почую від тебе прихильні слова, так горе тобі.” Була діля мене отже надія пережити хоч одну дину серед спокою; я сіла в куточку корабельного покладу, закрила лице руками, залила ся сльозами перед глибокою молитви до Всемогучого. Минув день. Останні лучі сонця потонули в морських філях, а Мурин чомусь не приходив. Та рівночасно замітила я серед моряків якпісъ дзвіній непокій і замішанс. Не знала я, що се мало означати, та луч надії втиснув ся вже до мосії груди. Вкінци дочула ся я, що Мурин зашав в тяжку горячку; що з ним дуже лихо, За дві години весь на кораблі заметувши ся: Мурин помер. Пого смерть я все уважала за допуст Божий. А моряки, надіючи ся дістати за мене добрий гріш, причалили десь до берега і продали мене якомусь купцеви. Кунець хотів також на мені зробити добрий інтерес, бо як тільки по кількох днях зблизила ся до місточка кунецька каравана, він сейчає замінив ся між кунців і конець-кінцем продав їм мене. Так дісталася я до отсего міста. Господня дому, богата і розумна жениця, була, як я опісля дізнала ся, тайно християнкою і коли дізнала ся слухайно, що я також відзнаю Христа, так звала мене все свою сестрою, полюбила сердечно і не розлучала ся зі мною ніколи. Її розказала я щілу свою історію, якої

віслухала вона серед сіл. Вона називася ся Ідія, поручила мені виховане своїх трьох дітей в християнській вірі. Та муж її був дуже занеклим поганином: він не любив християн. Коли одного разу случайно дізнається, що я християнка, так зачав носити ся з гадкою, щоб мене висміти ся. Та тут захорувала ізуміло тяжко його жінка. В часі слабості я обходила її так нечилово, що муж її зливив мені свою велику віяність. А коли тоді його жінка признала ся, що вона християнка а ший переслідування християн трхи застиковили ся, так від тоді зачали ми собі ганочити на богослужене і мені жило ся дуже пристрасно. У вільних хвилях займила ся я плеканем цвітів в городі. Хоч я ні-зверх була звичайною рабиною, та в дійсності я була немов сестрою моїї панії. Однокими моїми тяжкими хрилями, то були її безнастанині думки про тебе, чай найгорский мужу і про моїх синів.”

Коли Теспіста скінчила своє оповіді, розказав Евстахій всею із свого житя, закінчавши їх словами:

-- Наше житє і житє наших синів с пайкращим доказом Божого Проріція і Милосердія.

Міжтим настала ніч. Місяць блестів на небі і освічував цілу окопницю. Всюди тихо; тільки поблизу кий потічок, що на нім місячине сяєво мерехтіло і скрамп, шумів потихоньки. Занах цвітів доносив ся з поблизуких городів. А вдячність і молитва щасливої родини підносила ся ще вине, до Бога.

Евстахій підвів ся.

— Вже пізно, — сказав, — мушу ще видати прикази для війська на завтрашній день. Заведіть, любі сини мої, вашу матінку до кімнати. Завтра рано я приїду і лично подякую Лідії за її добре серце для тебе, Теопісто.

РОЗДІЛ ШІСТЬНАЦЯТИЙ.

ХРИСТІАНСЬКІ МОВИ БІЛЯ СТОЛА.

Слідуючого ранку, коли полководець Плакид вийшов із своєї кімнати, ждали вже оба його сини на нього і поздоровили його з великою радістю і дитинячим поважанем. Він пішов з ними відвідати свою жінку, Теопісту. Коли він увійшов в хату, заявили йому, що Теопіста і Лідія не можуть тепер приняти відвідин; а купець ще ранком пішов до військового табору, щоби купити здобуті на ворогах дорогоцінності. Тому Евстахій удався тимчасом до городу, що від ранньої роси блестів прекрасно в лучах сонця. Серед щирої промови ходили сюди і туди; за якусь хвилину прийшли дві жінки до городу. Одна висока і благородної постави була убрана в сніжнобілу одіж, що філями спадала аж до землі; пурпрова нагортка, переткана золотими нитками була на її плечах. Вона насунула легесеньку воальку на лицевій золотистім волосю блестіли перли. Се була Теопіста. Евстахій здивувався на вид такої краси. Вчера вечером коли перший раз її побачив, була вона бліда, мов труп; лице її потемніло, а краса полиняла. Таке не сталося по-

причині старости, а тільки з надмірою праці, що її треба було сповинти тому, що много наїхало гостей: із сліз, що їх пролила в часі в'їзду побідоносного війська; з надмірою радости, коли знов побачила давнозагублених співів, мужа. А тепер вона звільнила ся з неспокій і напруження, її очі блестіли небесним інсистом; лагідні румянці на лиці зблільшилися від такої нечайної радости. Але таксамо і Євстахій відав ся для неї нині далеко молодшим, таким, як оноді, коли-то обос ставали до вінчання.

Друга жінка, що була зовсім звичайно убрата, певаже слуга Теоністи, була Лідія. Вона уважала зав ідповідне убрati Теоністу як найкраще. Саме тоді було готове одієс, замовлене княгинею. Теоніста не знала тоді, коли була занята виникненням нурпурового плаща і серед безперервної муки исодиу слезину унускала па свою роботу, — що сю одіж робить для себе самеї. Лідія дарувала їй сю одіж і приволила її убрati, бо уважала сю одіж за зовсім пригожу для жінки римського воєводи. Одіж була сама добра па неї. А купець, коли дізнав ся, що се жінка полководця сповняла у нього таку тяжку працю, занепокоїв ся і дарував їй до одечки ще й чимало шнурів дорогоцінних перел.

Коли всі пригнитали ся як пайсердечнійше і Євстахій зложив пайглубину подяку. Лідія за її добре серце, проходжали ся всі гуртом і говорили про чудні зарядження Божого Прорицтва. Тоді Лідія запросила Ев-

стахія і його обох синів-воєводів на снідане в городі. Всі засіли отже довкруги мармурового стола, на якім стояли всілякі страви, добірні овочі і вино. Тіни з виноградної лози отінювали се і так затишне місце, окружene прекрасними овочевими деревами.

В часі гостини хвалив Евстахій город.

— Прекрасне місце не тільки робить честь сїй, що коло сього города ходила; вона є також признакою Божої величности. Сї овочі, яких призначено в скріпляти нас,—як-же вони прегарно устроені і забарвлени! А отсї цвіти, що дають нам такий прехороний запах, чи-ж не безконечно гарний їх вид? Яку-ж то силу поклала Божа Всемогучість в незначне корінє, щоб воно опісля в означений час вистрілювало в такі приманчиві цвіти! Сей город є в дійсности зеркалом мудrosti і доброти Божої.

— Зовсім певно, — одвітила Теопіста, — сей город, що його довго-довго плекала, був для мене завсігди книгою, що її розгорнув Створитель перед моїми очима а Ісус Христос пояснив. Коли гляну на лелії, то все пригадую собі на божественного Учителя, як Він вказує на них і напоминає, щоб ми мали повне довіре до Бога; бо коли Бог так пілкується і так хорошо одягає лелії, то тимбільше опікується людьми! А се дерево, повне овочів все було для мене пригадкою, що в нашім житю треба збирати чимало овочів для душі. А ся **виноградна лоза**, з якої виростають виноградні кипиці, повні житя і сили, дають мені на-

уку, що і мос житє повинно видати із себе овочі, повні житя і спли. Одним словом, куди тільки гляну, так всюди стрічаю ся з великою науковою.

На се сказав Теопіст:

— Найдорожжа матінко, так як для вас сей город був повний глубокої науки, так і мос пастуше житя павчило мене не-одно, коли я нас вігці по нідгірських полонинах. Там нічого не було видко, як тільки пастирів, вівці, а часом вовка. Лучало ся пераз, що часом заблукала ся вівця, або упала до глубокої прогалини, або коли-то ми відділяли козлів, щоб їх опіеля убити на мясо. — а весь то мало багато спільнога з Христовою науковою. Христос прецінь дав нам прекрасну науку про доброго пастиря і послушне стадо. Щоденний досвід учив мене: Добрий пастир знає своє стадо, називає кожду овечку по імені, іде перед ними, веде їх на зелену пашу і на чисті води. Так веде нас наш небесний Пастир і дбає, щоб нам не лучилося що лихого. Що днини брав я собі важку науку до голови: Як вівці знають своєго пастиря, слухають його голосу, а голосу чужинця не знають і не слухають, а тільки утікають перед ним, — так і ми повинні нашого душевного Пастиря пізнати, слухати і слідувати за ним, а на чужі, зрадливі покліки не звертати уваги. Як пераз побачив я вовка, що підкрадав ся до овечок, щоби їх убити, і коли я тоді всіми силами дбаю, щоб він ції перед небеснекою охоронити, — тоді пригадували ся мені слова Спасителя: “Я є добрий пастир;

добрій пастир душу свою кладе за вівцę." Також оповіданє Христа про заблукану овечку все стояло мені живо перед очима в часі моєго пастушого життя. Нераз лучало ся, що заблукала ся вівця з моєї численної череди і тоді я ходив по горах і долинах, поки не нашов. А яка тоді була велика моя радість! Як скоро ніс я на моїх плечах відшукану овечку до дому! Тоді кликав я до моїх сусідів: Тіпте ся разом зі мною, бо я нашов овечку, що була загубила ся. Одним словом: чимало учив ся я з моєго заняття. Отсі короткі слова моєго оповідання є собі зовсім звичайні; та вони належать до моєго пастушого життя.

— А моя книга, — сказав Агапій, — се була ріля, що її я справляв в поті моєго чола; я-ж був рільником. Не багато буду говорити про своє заняття і про се, як-то науки добував з нього. Жите на селі, на лоші пригоди с для всіх нас доволі звісне, бо-ж і ми колись разом трудилися біля господарських занять і зживли ся з гарною природою, що промовляє до нас такими прехорошими словами! Не жалую сього, навпаки тішу ся, що доля дала мені нагоду стрічати ся на кождім кроці з тим всім, що Божа рука поклада в природу для науки і перестороги людий.

Довго-довго під говорили вони серед щирої радості і щастя про свої пережиті хвили і про свої враження, життєві, що так глибоко записало ся в їх душах. А кожде серце сей щасливої родини тримало з надмірної радості і заносило перед Божий престол горячу

молитву благодатії і прославлення! Навіть Лідія, послухавши ся доволі цих прекрасних вражень з життя обох молодих полководців, вмішала ся до розмови і піцирими, сердечними словами змальовувала перед ними щіле своє життя, в якім з кожної хвили, чи-то присмій, чи-то прикрої, витягала для себе спісительну гадку. Говорив і Евстахій про своє життя і пригоди.

В часії сеї розмови підійшли близько оба жовири. Акакій і Антіох, що від довшого часу прислухували ся оновіданиям і прилучили ся до товариства. Вони дізнати ся аж цього рані з неописаною радістю, що подруга і сини славного вессоди пайшли ся в сім місця. Вірші слуги прийшли отже, щоби висказати їм свою радість. Вони з надмірної радості не могли майже говорити, а ревні слози котили ся по їх ліцях.

З нагоди своєго неземчайно великого щастя дав Евстахій своєму цілому війську одни вільний святочний вечір. А слідуючого дня виїхав з цілим військом в дальну дорогу. Він їхав на переді своїх легіонів; а його подруга сидла в прекрасній кариті, біля якої їхали на конях оба її сини.

РОЗДІЛ СІМНАЦЯТІЙ. МУЧЕНИЧИЙ ВІНЕЦЬ.

Евстахій був так щасливий, як ніхто з людей на землі. Могучих ворогів побідив; всюди витали його, як спасителя римської держави; найнов свою милу подругу і обох девго-оплаканих синів: їхав в напрямі

Риму, де пчинено всякі приготовленя, щоб його провітати серед найбільших тріумфів.

Коли-б ся історія, що її росказали ми нашим читачам, була прямою видумкою, то можна-б на сїм місци закінчити; та щоби всю росказати по-правдї; особливо таку подїю, що тяжким сумом наповнило кожде людське серде але для правдивого христіянина є величю і прегарною. Місто лаврового вінця, що ним бажав цїсар римський прикрасити голову свого воєводи, ждав його ииший, далеко-світлійший вінець.

Як тільки Евстахій приїхав до Риму, умер цїсар Траян. Андріяк, близький свояк а навіть мнимий син помершого цїсаря, засів на опорожненім престолі. Сей цїсар був дуже великим приклонником без'умного ідолопоклонства а наука христіанська була для нього осоружна. Мимо сього був він дуже забобонний: вірив у звізди і ворожбітів; до того був строгий і немилосердий. Щоби притиснути славу свого попередника, лагідного і добросердного, намагав ся він увести такі постанови в державі, що противили ся зовсім постановам Траяна. Тому велів він також як найостріше переслідувати христіян.

Також і на Траяновій совісти було чимало замучених христін. Богато з них замучено в страшний, нелюдський спосіб. Між іншим проведено до Риму, на приказ Траяна, ученика св. Евангелиста Піоана, єпископа Ігнатія з Антіохії і кинено його на жир диким звірюкам, що так страшно розшарпали тіло богоуг-

господина мужа, що ледви кілька кісточок з його липши-
то ся. То в пізнійших літах став Траян далеко більше
лагідним. До наших часів доховав ся ще лист слав-
ного Плінія, намісника Бітиї. В нім говорить Пліній,
що так від тих християн, що зі страху перед смертю
впrikали ся Христу, як і від тих, що до самої смерті
остали вірними своєму Учителеві, не міг він нічого
більше довідати ся, як хіба се, що в означених днях
тижня збиралі ся перед заходом сонця на молитву,
де сьпівали похвальні пісні для Христа; більше нічого
лихого християни не робили: не допускали ся злодій-
ства, ні рабунку, ні зломаня супружої віриості; додержували
даного присяги, жили в повній любові і са-
мовідреченню і не були зовсім небезпечним елементом
римської державі.

Тому Траян, як виходить з його відповіді на лист
Плінія, злагодив свос упередженс до християн; хоч не
зийс кари смерті, але заборонив вишукувати і перес-
лідувати людей тільки за се, що вони називають себе
існовідниками Христа. Піблічні переслідування хри-
стиян усталі майже цілковито.

Та його наслідник Адріян, що павіть на тих міс-
цях, де Христос народив ся і умер, казав поставити
іоганських діолів, зачав показувати свою велику не-
нависть до християн вже від першої діїнії своєго
панування. Пожарите переслідувань, що майже вже
було вигасло, запалало з новою силою. Тисячі христі-

як вислідженко і в ераний спосіб помертвоано. Знову залишив страшний рев поганської товни:

“Нокидайте християнських себак на жир львам!”

Коли Евстахій приїхав до Риму, привів його цісар Андріян дуже ласково, хвалив за побідоносний похід проти ворогів, заневіняв свою ласку і обдаровував численними дарунками. А навіть призначив один день із національне свято, коли-то парід мав устати ся до святині і зложити жертву ідолам за віднесену побіду. Сам цісар мав бути присутній при цім торжестві, а Евстахій мав бути при його боці. Звичай тоді був такий, що побідоносний воєвода мав привести божкам капіло в жертву а спісля з рук цісаря привізти лавровий вінець.

Та Евстахій супротивив ся і не хотів брати участі в цім торжестві, ніж вступати до поганської святині.

— Як се? — крикнув лютий цісар. — Ти не хочеш нашим богам зложить жертву після твоїх побід? Так ти не почуваси ся до жадної вдячності зглядом них за се, що вони помогли тобі віднайти жінку і синів?

Евстахій одвітів спокійно, та рішучо:

— Мій цісарю, я є християнин. Бог, що Його ми, християни, узнаємо, дав мені побіду. Він дав мені також жену і синів. Тому нікому іншому не зложу жертви, а тільки Йому одному. Ніколи не поклоню ся ідолам, бо гони — се тільки илід слабої людської уяви, або божки, зроблені з металю або каміння люд-

ською рукою. Я молю ся до правдивого Бога, що сотворив небо і землю і післав на сьвіт Своїого Сина, щоби спас людство від заблудженя, гріхів, нужди і смерті.

Цісар загорів ся від гиїву. Хоч як бажав покарати Евстахія за його слова, так не міг сього сейчас зробити, бо не прогомоніли ще були побідоносні оклики в честь Евстахія. Він хтів отже вперед приєднати собі його обіцянками і ласкавими словами. Та Евстахій остав незрушимий. Цісар отже відпустив його без особливого гиїву або неласки. Та тайно підмовив знатніших Римлян і Римлянок, щоб вони впливали на його жінку і синів і через них перетягнули його до поганської віри. Та набожна Теспіста і її оба сини навіть не дали собі говорити; вони рішили радше умерти, як виречи ся Христа. Іце й росказали всі Евстахієви про діявольські заходи цісаря і його посіпаків. Рішили отже всі четверо радше пійти на найстрашніші муки, як поклонити ся поганським ідолам.

Коли цісар побачив, що ласкавою або підступною дорогою пічого Евстахієви не вдіє, рішив його налякати погрозами. Прикладав отже Евстахія і сказав:

— Як бачу, то ти не поправив ся; а навіть твоя жінка і сини такі-ж уперті, як ти. Послухай моєго приказу, або передам тебе і твою родину строгому судови. А знаєш, що тебе чекає? Певна смерть.

Евстахій промовив:

— Цісарю, всіх твоїх приказів послухаю дуже радо; за добро римського народу дуже радо кров мою

іролю: та проти моєї совісти не піду, бо над нею має
власть тільки Один Бог; а Бога треба більше слухати,
як чоловіка.

Серед великого гніву казав цісар запроторити
в тюрмі, а також увязнити його жінку і обох синів.
Всіх їх поставлено перед суд. Евстахій, Теоніста і їх
оба сини заявили отверто, що всін християни і що хо-
тять християнами жити і умирати.

Сейчас таки засуджено їх на жир диким звірю-
кам на публичнім місці. Се місце було округле і по-
спаше піском: камінні лавки, що підносилися одна
над другою, все висше, висше, змогли помістити сотки
тисяч народу.

Страшний день прийшов. Безкощечне число лю-
дей зановнило собою всій місця, щоби приглянути ся
страшному видовину. Воєводу Евстахія, його жінку і
обох синів привели під сторожню на саму середину
арени і лишили їх самих. Геройські однак їх душі ра-
дували ся, що понесуть мученичу смерть і заслужать
собі на вінець слави небесної на тім самім місці, де
колись съв. Ігнатій умер, розшараний зубами диких
звірят.

Дика поганська товна кричала перед страшного
сереску, щоби як найскорше випустити диких звірюк.
Ся товна дуже радо приглядала ся звичайно, як не-
гніних людей розшарували діки звірюки і пойдали!

Піднесли велизні решітки, що закривали вход до
криївок диких звірюк. Чотири страшні льві виско-

чили, та тільки підбігли до засуджених близьше і поклали ся, мов ягнята, спокійно біля їх під. Товна знов зачала ревіти і показувати своє невдоволення. Люди були більше дикі, як звірята.

Імператор також був дуже невдоволений і наказав щелу родину призначити на страшнійші муки. Імено наказав вкинути їх до великанської печі і там спалити живцем. Вже попереднього вечера зачали палити в печі, щоб її розпалити до червоності. Слідуючого рання зібрала ся непроглядна товна народу і зблизила ся, монливо як найближче, до печі.

Привели мучеників. Евстахій задержав ся біля печі а коло його його родина, підніс очі і руки свої до гори і молився голосно:

“Всемогучий Боже, Господи неба і землі! Вислухай нашої молитви і дай, щоб ми через сей огонь очистилися і заслужили собі на небесну хвалу. Ти віддав нам блеск сьвітового щастя, що його ми мали, знов на короткий час: дай нам, Боже, благаємо щиро, блеск такої слави, що триває по вічні часи. Ми радо ідемо на муки. Огонь налас, ожидаючи жертв. Батько, мати і діти готові на смерть. Нехай милою буде Тобі наша жертва, а нехай засоромлять ся єї, що противлять ся Тобі. Нехай Твое пресвяте імя ще більше прославить ся через нас, недостойних Твоих слуг. Не погордзи нашою жертвою, як не погордив ти колись жертвою Авеля, Авраама і жертвою крові святого первомученика

Стефана. Спаси нас всіх від тих житейських скорб і прийми нас до Твоєго царства.

По сїм кинули Евстахія, його жінку і обох синів до огненої печі і всі вони умерли сейчас мученичою смертю. Коли третього дня, як каже побожне передання, отворено печ, найдено всі тіла мертві та ненарушені від огню. Побожні християни похоронили їх серед сліз благодарення і молитов.

Пам'ять святого мученика Евстахія, Теопісти, Агапія і Теопіста лишила ся по нинішній день; їх імена вписано в книгу мучеників і наша свята церков обходить їх пам'ять у вересні.

Коли переслідуване Християні, що тревало ще яких два століття, вкінці устало, вибудували в околиці Тібур (тепер називається ся місцевість Тіволі), на сїм місци, де колись Евстахій побачив чудне явлення капличку; на гробі, де спочивають кости святого Евстахія, його супруги і обох синів, збудували опісля церков. Ся старинна і хороша церков стойть в Римі по нинішній день. На памятку милосердія святого Евстахія, що стало ся початком його наверненя, що року роздають біля згаданої церкви чималу милостиню для жебраків і пуждарів.

Конець.

